

BLUE SKY RINGING

नीला आकाश गूँज रहा

नीला अंबर गुँज रिहा

AROUND
the Bell
Blue Sky
Ringing

BLUE SKY RINGING

John Brandi

नीला आकाश गूँज रहा

अनुवाद: अंजलि देवधर

ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ

ਅਨੁਵਾਦ: ਅਮਰਜੀਤ ਸਾਬੀ

A BOOK BY PUNJABI HAIKU FORUM

UNISTAR

Blue Sky Ringing

by

By John Brandi

johnbrandi@cybermesa.com

नीला आकाश गूँज रहा

Hindi Translation by

Angelee Deodhar

angeleedeodhar@gmail.com

ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ

Punjabi Translation by

Amarjit Sathi

sathitiwana@gmail.com

2010

Published by Lokgeet Parkashan

S.C.O. 26-27, Sector 34 A, Chandigarh-160022

India

Ph.0172-5077427, 5077428

Punjabi Bhawan Ludhiana, 98154-71219

Type Setting & Design PCIS

Printed & bound at Unistar Books (Printing Unit)

11-A, Industrial Area, Phase-2, Chandigarh (India)

98154-71219

© 2010, Author

Produced and bound in India

All rights reserved

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, resold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's and writer's prior written consent in any form of binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser and without limiting the rights under copyright reserved above, no part of this publication may be reproduced, stored in or introduced into a retrieval system, or transmitted in any form or by any means (electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise), without the prior written permission of the copyright owner.

4 / BLUE SKY RINGING

BEAUTY ASKEW
Notes from a Haiku writer's life

John Brandi

The spare, high desert of New Mexico—its apparent and often illusory emptiness, its blinding bowl of light—encourages one to write with an economy of words. The eye follows winding arroyos, roadrunner tracks, cloud shadows, and blowing seed; the breath gathers momentum along ridges, faults, and prehistoric waterlines. Fossils scatter at the feet, clay shards glisten after a sudden rain. On storm-washed chips of prehistoric pottery, abstract designs come clear: a figure here, a zigzag there, a water ripple, an animal track, the pinch of an artisan's fingers.

I have lived in New Mexico nearly forty years, painting, gardening, hiking the backcountry, writing poems, and practicing the art of haiku – the world's shortest poetic form. Besides being a good way to appreciate nature, haiku provides the perfect remedy against our full-throttle obsession with doing things quickly, getting answers fast. The practice demands

that you slow down, become small, get down on your knees, bring your eyes to the hairs of a caterpillar, your ears to the rasping insect, your nose to the waft of crushed juniper berries after a hard rain. There's another function of haiku, too. It brings us into the transient, cyclic world of the seasons, the birth/death rounds of plants, insects, the backyard garden, the very human who tends it.

My "haiku eye" opens whenever I relax into a state of "un-readiness"—no mind, no intellect in the way of what is present in any given moment. As I stop, breathe in, exhale, step away from the tangles of the mind—the past I am remembering, the future I am inventing—and step out the door, I may be awakened to a delicate surprise:

yesterday's storm
tipped from pear blossoms
by the wind

On the other hand, I may open the door to something unexpected that interrupts an otherwise serene evening. Even this interruption I must accept as part of the present moment; I must be totally there with it:

spring evening
all the way down the mountain
a car backfires

The late Raymond Carver told himself in a poem: "Put it all in, make use." This is what we do when we accept the world as is, no avoidance, no denial. Walt Whitman wrote, "Bring all the art and science of the world and baffle and humble it with one spear of grass." Matsuo Basho, on his famous 1689 Japan walkabout, brushed this haiku into his notebook:

the beginning of poetry
a rice-planting song
in the back country

Both poets remind us that we are part of an intricately woven community of plants, soils, waters, and animals that inhabit watershed after watershed, knowing no political boundary. We belong to other peoples, too, ones who speak other languages on the other continents who share the same human emotions connected to situations of love, loss, and longing. Often, though, it is not until a tragedy occurs that we are drawn together and realize the fragility of our existence. Who was it who said:

if the world
is so beautiful, why are we
not beautiful in it?

One of the purposes of haiku is to convey beauty, but it is a beauty askew of the norm, less obvious to the eye. Haiku doesn't abide by standards of perfection. It isn't interested in the over-trimmed garden. It goes for rough edges, the wild tangle: a gourd vine unfurling from the compost, a spark from a shovel as it hits a stone, an errant whorl in a smooth wood table top, a cricket singing from the corner mop.

For the artist or philosopher, beauty is to be rendered and discussed, but for those living in beauty, it is simply part of life. I once asked my neighbour Antonio—who is from one of the original families to settle this mountain valley—if he thought his surroundings were beautiful. He gave me a knowing look and kept on shucking blue corn. We were outside sitting on a tarp—his wife, her elder brother, and three children—all sharing the task. The sun had set, and I was wondering how much shucking we could get done before dark. Suddenly, Antonio's twelve-year-old granddaughter stopped shucking and said, "Ohhh, look!" A full moon was

rising over the mesa, its yellow glow radiating into lilac dusk. The unspoken beauty of the moment bound all of us as we briefly halted our task in silent appreciation. A haiku written by Basho 300 years ago echoes this moment:

the peasant's child
husking rice, stops
to gaze at the moon

At least once in a lifetime we are given an experience in the natural world that sets us back on our heels. I once walked out of muted light of a Zen sitting room, astounded to find myself under a dome of sky so blue it was almost black. A delicate, chiming vibration passed through me. Perhaps it was sounding from the wind-bell under the eave. But when I looked to the imagined source, I found:

Around the bell
blue sky
ringing

When it comes to language that replicates such energy fields, it is the haiku writer who paints a picture with words and compresses it into a poem. In addition to Basho, the Japanese poets Chiyo-ni, Buson, and Issa are among the early haiku

masters—excellent sources from which to begin. In New Mexico, the late Elizabeth Searle Lamb wrote many accomplished haiku that concisely present that sudden jolt that often transports us from the personal to the intimate to the universal. One that I'll always remember:

pausing
halfway up the stair
white chrysanthemums

The white, clustered petals cause the author to halt and not ponder, but experience a moment of transcendence. She does not include herself in the poem nor mention her own emotions, but we are aware that the incident has caused her to realize, during her busy day, that there is beauty in the world. The chrysanthemums have brought her outside her thinking, her doing, whatever she might have just heard on the news. The world is great, and this greatness has been made known by the smallness of the flowers. Haiku present a significant moment amid everything transient—a split second in which things are profound, yet without meaning.

A haiku by New Mexico poet Renée Gregorio portrays another jolt:

not the 14,000 foot summit
but the breath
finding the origin

The trail is steep, the switchbacks exhausting, the talus unforgiving. In the act of climbing, amid stress and distress, there comes a surprise. The destination disappears. There is no self, no mountain, only "the breath finding origin."

Several years ago I had the pleasure of walking the mountains of New Mexico with the Japanese poet Nanao Sakaki, a true wanderer in the tradition of Basho. We often hiked above timberline, sometimes taking a deliberately difficult route. A stanza from one of his poem is forever popping into my head; it replicates the surprise in Renée Gregorio's poem:

There is no mountain
nor myself.
Something moves up and down in the air

The haiku poet lives for the unexpected turn, a sudden shift in reality when self is missing and universe comes forward. Sometimes there is a moment of serious insight:

now that fallen leaves
have buried the path
the trail is clear

Sometimes the moment is laughable: a gust carries a hat from your head-the hat you weren't wearing at all. Always, it is a great joy when poems happen not at the desk but while splitting wood, waiting for the bus, or searching the weeds for a lost pair of glasses. Once, upset after a heavy wind blew down a section of my fence line, I carried my annoyance out into the fields with my toolbox and gloves, only to find:

the blown over fence
violets bobbing
between the rails

A few days later, I opened a letter from fellow poet Steve Sanfield, who was living in California's Sierra Nevada Mountains. He included a haiku referring to the same wind storm. Days earlier it had pounded his own ridge before sweeping into New Mexico:

wind shattered pines:
resin filling
the night air

Haiku finds its origin in the twelfth-century practice of renga, a Japanese literary game where participants spontaneously composed verses, linking them as they went around the table (a little sake often helped). The poet who opened the renga made up a hokku, a seventeen-syllable poem usually having a kigo (seasonal word) and a leap of surprise. The next person bounced off the opening verse with a fourteen-syllable rejoinder, which did not add lines to the hokku but provided a distinct new verse inspired by its imagery. And so it went, from seventeen-to fourteen- to seventeen- syllable poems, as far into the evening as stamina (and the sake) would allow.

By the seventeenth century, the opening stanza of renga had become liberated, but a seasonal word and a leap of surprise were still required, and the poem had to form a complete picture—sans emotion, metaphor, or human presence. Keeping the poem to seventeen syllables (sound increments) was also required. Matsuo Basho mastered this form, infusing hokku with new sensitivity and imagery. Interestingly enough, during his time the word "haiku" was unknown. It was coined by the young haijin, Shiki, in the twentieth

century: hai, unusual; ku, verse. Japanese haiku were usually printed in one vertical column, but translated into English they were usually published as three horizontal lines, making visible the five-seven-five syllable count.

Most modern haiku writers don't adhere to the traditional Japanese form. A seventeen syllable requirement rule can turn a simple image in English into a clumsy one. It encourages unnecessary adjectives; descriptions become awkward; the added weight causes the picture to sag, the spark to dim. The new rule is "keep it short." Seasons are given high priority in traditional Japanese haiku, but modern haiku writers often pay attention to the seasons of the heart—moods in the psyche triggered during seasonal changes. The kigo has also been questioned. In Japan there are kigo dictionaries to aid the poet in writing seasonal poems, but these dictionaries don't work for haiku writers in other lands. In New Mexico, we have no hototogisu, we have a roadrunner. Dragonflies, rather than floating above a tranquil pond, may be seen flitting between thorny cactus.

After the storm
a dragonfly
pinned to the cactus

In this haiku I wanted to be true to the sequence of events exactly as they unfolded, presenting subject, action, and a quick-flash line to complete the picture. The final line "detonates" the rest of the poem; it provides the exact surprise as I experienced it, one that resonates long after the poem is read. Here is another haiku, written inside the house rather than outside:

Along the still
sunshine moving
on a fly's back

Flies are part of our world, too, busy celebrating the seasons just as we are. In spring I welcome their first buzzing sounds with an open door. By the end of summer I've lost my patience. The flies have moved into every crack between the ceiling boards.

Whenever I experience a jolt that instantly triggers a complete picture into place, I try to stay with the imagery, let the details roll inside my mouth like smooth pebble. I walk further into the world, scribble a line or two, and a poem forms. Eventually my pocket pad brightens with haiku. When I re-enter the realm of mundane practicalities—roof to

repair, teeth to fix, bills to pay-these haiku offer calm direction when re-read, and re-lived. They become a trail of stepping-stones that gets me across the larger waters of tangled thoughts and emotional sidetracks. They bring me back to slower moment, a transformative one. Haiku: so tiny, yet as footholds they provide enormous balance. Each stone shines like a mirror, triggering light into the larger, darker mind. A mind filled with thought doesn't see what the empty mind does.

That fallen flower
returning to the branch
was a butterfly.

Moritake

We write poems to stay alive, to see where we've been, to give clearing for the step. A deep surprise, gong-rattling clonk, a giddy bafflement, a quiet revelation of the mysterious in the everyday: these zaps of primal, uninhibited delight are the seeds of haiku. Often frayed and threadbare, haiku are not concerned with lasting beauty, but with a significant moment amid everything transient-a split second in which things are profound, yet without meaning.

such small sounds...
the silence of the night
deepens

Elizabeth Searle Lamb

Full of abandonment, precise in their communication, haiku are to be savoured, as is the full moon on an empty belly. Living in the world with the haiku eye keeps the world new. Water seeps through stone as we sleep. Coyotes herald daybreak with a Charlie Parker riff. Long after the raven flies, its shadow remains on the wall. Outside, the snow falls; inside, the nightgown on the chair is warm. What is familiar is suddenly renewed. The sameness, the difference, is one. Haiku expresses the ineffable magic of this unity. It captures and releases the light of a world that disappears as quickly as it arrives. I put down the pen, noticing that the clouds have darkened. A moist breeze fills the room. On the sandstone path,

a raindrop
inside it another
has fallen

John Brandi

तिरछा सौंदर्य

जॉन ब्रेन्डी

न्यू मेक्सिको की अल्प ऊँची रेगिस्तान के प्रत्यक्ष शिटभ्रम खालीपन में, उसके चकाचौंध कर देने वाले प्रकाश में कम शब्दों में लिखने का प्रोत्साहन मिलता है। आँखें सूखे नाले, रोडरन्जर के पद चिन्ह, बादलों की परछाइयाँ और उड़ते बीज देखती हैं। श्वास टालियों, नालों और प्रागैतिहासिक पानी की लाइनों पर एकत्रित हो जाते हैं। जीवाश्म (फॉसिल) पैरो के नीचे बिखर जाते हैं और चिकनी मिट्टी के टुकड़े यकायक वर्षा के पश्चात चमकने लगते हैं। तुफान से धुली प्रागैतिहासिक पॉटरी पर अर्पून डिजाइन साफ हो जाते हैं—यहाँ पर एक व्यक्ति, वहाँ पर टेड़ी-मेड़ी लहर, एक जानवर के निशान, कारीगर के हाथ का निशान दिखने लगते हैं।

न्यू मेक्सिको में मैं तकरीबन चालीस वर्ष से रह रहा हूँ चित्र बनाते, फूल उगाते, पिछली जगहों में पैदल यात्रा करते, कविता लिखते और हाइकु, विश्व की सबसे छोटी कविता शैली का अभ्यास करते। प्रकृति को सराहने के इलावा हाइकु जल्दी काम करने के मनोग्रसित आवेश से एक सम्पूर्ण उपचार दिखा कर उत्तर पहले दिलाता है। उसके अभ्यास में आपको

धीरे चलना अनिवार्य हो जाता है छोटा बन जाओ, अपने घुटनों पर आ जाओ, अपनी आँखें एक केटरपिलर के बालों पर टिकाओ, अपने कान कीड़े की कर्कश आवाज पर, अपना नाक वर्षा के बाद जूनपर की पिसी बैरीयों की सुगन्ध पर। हाइकु का एक और कार्य है। वह हमें क्षणिक, चक्रिय ऋतुओं के विश्व में ले जाता है जहाँ पौधों और कीड़ों का जन्म मरण होता है।

मेरी “हाइकु आँख” तब खुल जाती है जब मैं बिना तैयारी किये, अबोध हो कर विश्राम करता हूँ, बिना ध्यान दिये की वर्तमान में क्या है। जैसे ही मैं रुक कर श्वास लेता, छोड़ता हूँ और मन की उलझनों से परे हट कर कल की यादें और आने वाले कल जिसका मैं अविष्कार कर रहा हूँ—और दरवाजे के बाहर जाता हूँ तो मुझे कोमल अचरज होता है:

कल का तुफान
नाशपाती के फूलों से टपकाया
हवा ने

दूसरी ओर, मैं किवाड़ खोल निर्मल साँझ में एक अप्रत्याशित रुकावट पाता हूँ। इस रुकावट को भी मुझे इस वर्तमान क्षण में स्वीकार करना होगा: मुझे पूर्णत उसे में होना पड़ेगा :

वसन्त की संध्या—
पहाड़ी से नीचे उतरते पूरे रास्ते
कार पटर-पटर करती जा रही

मात्सुओ बाशो ने अपनी 1689 की जापान की यात्रा में
यह हाइकु अपनी नोटबुक में ब्रुश से लिखा था :

कविता का आरम्भ
धान-बोने का गीत
पिछले देशों में

वह हमें याद दिलाता है कि हम एक जटिल संप्रदाय का हिस्सा हैं जिसमें पौधे मिट्टियाँ, पानी और जीव कई जल विभाजकों में बिना किसी राजनैतिक सीमा से अलग नहीं किये गये। हम एक दूसरे के हैं और चाहे अन्य भाषाएँ बोलते हैं, और अलग महाद्वीपों पर रहते हैं हमारे भाव, प्रेम, विरह और आशा एक से हैं। हालांकि जब तक कोई आपत्ति नहीं आती हम इक्टठा नहीं होते और अपने अस्तित्व की भंगुरता नहीं समझ पाते। वह कौन था जिसने कहा था:

यदि विश्व
इतना सुन्दर है, हम उसमें
सुन्दर क्यों नहीं हैं ?

हाइकु का एक उद्देश्य है सौंदर्य को संप्रेषित करना पर यह सौंदर्य हट कर है, तिरछा है। हाइकु सम्पूर्णता स्वीकार नहीं करता। वह अधिक संवारा बगीचा नहीं अपनाता। उसे जंगली उलझने, तोरी की खुलती बेल, बेलचे से उठा प्रकाश जब वह पत्थर से टकराता है, मेज की लकड़ी पर भ्रमणशील घुमक्कड़ चक्कर और झाड़ू में से झींगूर का गीत अच्छा लगता है।

कलाकार या दार्शनिक के लिये सौंदर्य सौंपना होता है परन्तु जो सौंदर्य में जी रहे हैं उनके लिये वह जीवन का एक हिस्सा ही है। मैंने एक बार अपने पड़ोसी एन्टोनियो से, जो पहले वहाँ की पहाड़ी घाटी में रहने वाले परिवारों में से था पूछा कि क्या तुम्हें अपना पास-पड़ोस सुन्दर लगता है? वह मेरी ओर गौर से देखकर कुछ न बोलते हुए छिंबी उतारने में जुटा रहा। हम लोग बाहर तरपाल पर बैठे थे-उसकी पत्नी, उसका बड़ा भाई और तीन बच्चे जो सब वही काम कर रहे थे। सूर्यस्त हो चुका था और मैं सोच रहा था कि अंधेरा होने से पहले कितनी छिंबी उतार पायेंगे। अचानक, एन्टोनियो की बारह वर्ष की पोती ने छिंबी उतारना बन्द कर कहा “ओह ! देखो !” पूर्ण चंद्रमा पहाड़ी के ऊपर से उग रहा था उसका पीला प्रकाश फैल रहा था नीले साँध्य प्रकाश में। उस क्षण के निस्तब्ध सौंदर्य ने हम सब को बाँध लिया था और हम अपना कार्य रोक कर उसे सराहने लगे थे। तीन सौ वर्ष पहले बाशो का एक हाइकु ऐसी ही पल की प्रतिध्वनि देता है-

किसान का बच्चा

भूसी निकालना बन्द कर के

चाँद की ओर देख रहा

जीवन में एक बार तो ऐसा मौका आता है कि प्राकृतिक विश्व का एहसास हमें अपनी ऐडियों पर पीछे धकेल देता है। एक बार मैं धीमे प्रकाश वाले जेन बैठक कमरे से बाहर निकला

तो अपने आप को ऐसे गहरे नीले आकाश की छतरी के नीचे पाया
जो कि काला सा लग रहा था। उस समय एक कोमल कंपन मेरे
शरीर में से गुजरा। हो सकता है कि यह छज्जे के नीचे लटके घंटे
की गूँज थी। पर जब मैंने उस कल्पना पर ध्यान दिया तो पाया :

घंटे के आस-पास

नीला आकाश

गूँज रहा

जब भाषा ऐसी उर्जा के खेतों को दोहराती है वहाँ हाइकुकार
ही एक भाषा चित्र बनाकर कविता रच देता है। बाशो के
अलावा जापानी कवि चियो नी, बूसॉन, इस्सा उन पहले हाइकु
गुरुओं में से हैं जो एक सर्वश्रेष्ठ स्रोत हैं। न्यू मेक्सिको में
सर्वगीय एलिजेबेथ सर्ल लैम्ब ने श्रेष्ठ हाइकु लिखे जो अपनी
संक्षिप्तता से एक धक्का से देते हैं जो हमें अभिगमन कर देता
है व्यक्तिगत से आंतरिक भाव से लौकिक भाव तक। एक
हाइकु जो मुझे सदैव याद रहेगा वह है :

क गया

आधी सीड़ियों पर

श्वेत गुलदाऊदी

लेखक को श्वेत पंखुड़ियों के गुच्छे रुकने और न सोचने
पर विवश कर देते हैं एक उररष्टता के क्षण में। वह अपने आप
को कविता के अन्दर नहीं देखती और न ही अपने भाव व्यक्त

करती है परन्तु हमें एहसास है कि इस घटना ने उसे बोध करा दिया है कि उसके व्यस्त दिन में विश्व में सौंदर्य है। गुलदाऊदी ने उसे अपनी सोच के बाहर निकाल लिया है चाहे वह कुछ भी कर रही थी या फिर उसने कोई समाचार ही क्यों न सुना हो। हाइकु क्षण भंगुरता में कौन सा महत्वपूर्ण क्षण है जिसमें हर वस्तु गहरी पर बिना मतलब के है।

न्यू मेक्सिको के कवि रेनी ग्रेगेरियो के हाइकु से एक और धक्का लगता है:

14,000 फुट का शिखर नहीं

परन्तु श्वास

स्त्रोत को ढूँढने पर

मार्ग की चढ़ाई ढलवां है, पिछले अंदर के रास्ते थका देने वाले हैं, पहाड़ी भी कठिन है। चढ़ने का कार्य तनावपूर्ण होते हुए भी अचरज लाता है। मंझिल ओझल हो जाती है। कोई व्यक्तित्व नहीं कोई पर्वत नहीं केवल “स्त्रोत ढूँढने पर श्वास।”

कुछ वर्ष पहले जापानी कवि नानाओ साकाकी के साथ न्यू मेक्सिको के पहाड़ों में मैंने पद यात्रा की। वह बाशो जैसे पक्के सैलानी थे। हम पेड़ों की कतार के ऊपर से जान बूझकर कठिन रास्तों पर चलते थे। उसकी एक कविता की कुछ पंक्तियां सदैव मेरे दिमाग में घूमती रहती हैं और रेनी ग्रेगेरियो की कविता का आश्चर्य दर्शाती हैं :

कोई पर्वत नहीं है
न मैं हूँ
हवा में कुछ ऊपर नीचे होता है

हाइकुकार अनप्रेक्षित मोड़ के लिये जीवित रहता है कुछ
आकस्मिक मुढ़ना असलीयत का जिस में असत्त्व नहीं है
और ब्रह्मांड आगे आ जाता है। कभी-कभी अंदर की सोच का
गहरा क्षण होता है:

अब जब गिरी हुई पत्तियों ने
ढक दिया है मार्ग को
तो रास्ता साफ हो गया

कभी-कभी मज़ाक का क्षण होता है : हवा का एक
झोंका आपके सिर से टोपी उड़ा ले जाता है परन्तु आपने टोपी
पहनी ही नहीं थी। जब कविता अन्दर डेस्क पर न लिखी जाये
और बाहर प्रतीत हो जब आप लकड़ी काट रहे हों, बस की
प्रतीक्षा कर रहे हों, या झाड़ियों में चश्मा खोज रहे हों। एक बार
जब जोर की हवा ने मेरा घेरा गिरा दिया तो मुझे बहुत गुस्सा
आया और मैं अपने औजारों की पेटी ले कर खेत की ओर
निकल पड़ा तो देखा :

गिरा हुआ बाड़ा-
वायलेट झूल रहे
पटरियों के बीच से

कुछ दिन बाद, कैलिफोरनिया के सियेरा निवाडा पर्वत में रह रहे मेरे सहयोगी कवि स्टीव सैन्फील्ड का पत्र मिला। उस में उसने वही तुफान के बारे में लिखा था जो उनकी मेड़ को पीस कर न्यू मेकस्को पहुँचा था :

तुफान से टूटे चीढ़
रेसिन से भरी
रात की हवा

हाइकु का उदगम हुआ रेन्गा से, एक जापानी सहित्यक खेल जिसमें भाग लेने वाले सहज कविता बना कर जोड़ते थे। साके का काफी सहयोग था। जो कवि रेन्गा का आरम्भ हौक्कु से करता था वह ऋतु संकेतिक शब्द और आश्चर्य दर्शाता था। हौक्कु सत्रह वर्ण क्रमों का होता था। अगला कवि चौदह वर्ण क्रम का उत्तर देता था पर यह हौक्कु से न जुड़कर एक अलग श्य को दिखाती हुई नई कविता थी। और ऐसा ही चलता जाता था सत्रह-चौदह-सत्रह वर्णक्रमों की कविताएँ जहाँ तक कवियों की शक्ति थी या फिर जब तक साके चलती थी देर रात तक।

सत्रहवीं शताब्दी तक रेन्गा की पहली कविता (हौक्कु) स्वतंत्र हो गई पर फिर भी ऋतु संकेतिक शब्द व आश्चर्य का होना अनिवार्य था और कविता को पूर्ण चित्र दर्शाना होता था बिना भाव, बिना रूपक और बिना मानव प्रतीक के। सत्रह वर्णक्रम रखने भी आवश्यक थे। मात्सुओ बाशो इस शिल्प के

महानुभाव थे और उन्होंने हौक्कु में नई संवेदना और संकल्पना डाल दी। उनके काल में हाइकु शब्द की कोई नहीं जानता था। यह शब्द तरुण हाइकुकार शीकी ने बीसवीं शताब्दी में बनाया— हाई-अदभूत : कु-कविता। जापानी हाइकु एक सीधी लम्बी लकीर में लिखे जाते हैं परन्तु अंग्रेजी में इन्हें तीन पंक्तियों में पांच-सात-पांच वर्णक्रमों में लिखा जाता है।

आजकल के हाइकुकार पारंपरिक जापानी विधा से लगे हुए नहीं हैं। कभी सत्रह शब्दों में अंग्रेजी में कुछ अटपटा लगने लगता है और अधिक विशेषणों का प्रयोग होता है। वर्णन बेढंगा हो जाता है। अधिक भार से चित्र डूबने सा लगता है, प्रकाश कम हो जाता है। नया नियम तो यह है “कम शब्द प्रयोग करो-छोटा रखो”। ऋतुओं को पारंपरिक जापानी हाइकु में बहुत महत्व दिया जाता है परन्तु आधुनिक हाइकुकार हृदय और मनोभाव से आरम्भ हुई ऋतु बदलावों पर अधिक ध्यान देते हैं। ऋतु संकेतिक शब्द पर भी प्रश्न उठे हैं। जापान में ऋतु संकेतिक शब्दों के कोश कवियों की मदद के लिये उपलब्ध हैं परन्तु यह हाइकुकारों के लिये काम नहीं करते। हमारे पास होतोतोगीसू (कोयल) नहीं हैं, परन्तु रोड रन्नर हैं। काँटेवाले कैक्टस के बीच उड़ते व्याध पतंग दिखाई देते हैं :

तुफान के बाद
कैक्टस पर टंगा हुआ
एक व्याध पतंग

इस हाइकु में मैं चाहता था कि उन घटनाओं को उसी तरह दिखाया जाये जैसे हुई थीं। इसमें विषय, अभिनय या क्रियाशीलता और तेज गति वाली लकीर चित्र को पूर्ण कर देती है। आखिरी पंक्ति बाकि कविता को फाड़ सी देती है और उसी तरह आश्चर्य दिखाती है जैसा मैंने एहसास किया था जिस में कविता पढ़ने के बाद भी काफी देर तक प्रतिध्वनि सुनाई देती है। यहाँ एक और हाइकु है जो घर के अन्दर लिखा था :

देहलीज के साथ-साथ

सूर्य किरण चल रही

मक्खी की पीठ पर

मक्खियाँ हमारे विश्व का एक हिस्सा हैं, ऋतुओं का हमारे जैसे ही उत्सव मना रही हैं। वसन्त में मैं उनकी आवाज का स्वागत करता हूँ परन्तु ग्रीष्म के अन्त तक मेरी सहनशीलता समाप्त हो जाती है। छत के हर छिद्र में वह घुस गई हैं।

जब भी मुझे ऐसे पूर्ण संकल्पना का चित्र दिखाई देता है तो मैं उस शय के साथ जुड़ जाता हूँ और अपने मुँह में एक कंकड़ डाल कर उसका एहसास करता हूँ। मैं विश्व में और आगे बढ़ कर कुछ पक्तियाँ लिख डालता हूँ और वह कविता बन जाती है। कुछ देर बाद मेरे पॉकेट पैड में हाइकु चमकने लगते हैं। जब मैं फिर आम जीवन के कार्य में धंस जाता हूँ—छत ठीक करना, दाँत ठीक करवाने, पैसे भरने तो यह हाइकु शीतल मार्गदर्शक बन जाते हैं जब फिर से पढ़े जायें, फिर से जीये जायें। वह, पथ पर पड़े पैदल रास्ते में बड़े पत्थरों का मार्ग

बन जाते हैं जो मुझे सोच और भावनाओं के उलझे हुए समुद्र के पार ले जाते हैं। वह मुझे बदलाव के धीमे पल पर ले आते हैं। हाइकु नन्हें हो कर भी एक विशाल संतुलन प्रदान करते हैं। हर पत्थर दर्पण की तरह चमक कर बड़े अंधकारी मन में प्रकाश डालता है। सोच से भरा मन वह नहीं देख सकता जो खाली मन देख सकता है :

वह गिरा हुआ फूल
डाली पर लौटा
तितली

-मोरीताके

हम जीवित रहने के लिये कविताएँ लिखते हैं यह देखने के लिये कि हम कहाँ गये थे, पगों को साफ करने के लिये। एक गहरा आश्चर्य, घंटा बजाने वाली ध्वनि, एक अदभूत अचरज, एक खामोशी दिखाना, रोज के कार्य में रहस्य, यह सब चीजों हाइकु के बीज हैं। कई बार यह घिसे पिटे हो कर भी ऐसे सौंदर्य के साथ नहीं जुड़े होते जो सदैव रहेगा परन्तु एक ऐसे क्षण भंगुर पल से जुड़े होते हैं जिस में गहराई हो चाहे मतलब न भी हो :

इतनी छोटी आवाजें
रात की निस्तब्धता
गहरी हुई

-एलिजेबेथ सर्ल लैम्ब

परित्याग से भरपूर, सुस्पष्ट सूचना देने वाले हाइकु का स्वाद इस तरह लेना चाहिये जैसे खाली पेट पूर्णिमा का। संसार में हाइकु आँखों के साथ जीवित रहना विश्व को नया रखता है। पत्थर में से भी पानी बहता है हमारी नींद में भी। कौवे के उड़ जाने के बाद भी उसकी परछाई दीवार पर रहती है। बाहर बर्फ गिर रही है अन्दर नाइटगाऊन गर्म है। जो आत्मीय है उसका नवीकरण हो जाता है। जो एक जैसा है या अलग अलग है वह एकत्रित हो जाता है। हाइकु इस एकता का अवर्णनीय एहसास दिलाता है। वह विश्व का ऐसा प्रकाश पकड़ कर छोड़ देता है जो जितनी जल्दी आया था उतनी ही शीघ्रता से अश्य हो जाता है। मैं कलम रखता हूँ यह देखते हुए कि बादल काले हो गये हैं। आर्द हवा कमरे में भर गई है। सैंडस्टोन मार्ग पर :

वर्षा की एक बूँद
उसके अन्दर
एक और गिर गई

जॉन ब्रेन्डी

अनुवाद: अंजलि देवधर

ਅਣਕਿਆਸੀ ਸੁੰਦਰਤਾ
ਇਕ ਹਾਇਕੂ ਲੇਖਕ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ

ਜੌਨ ਬਰੈਂਡੀ

ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦਾ ਉੱਚਾ ਅਣਗੌਲਿਆ ਮਾਰੂਥਲ –
ਚੁੰਧਿਆਉਂਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਇਸ ਕਟੋਰੇ ਦਾ ਪਰਤੱਖ ਅਤੇ ਭਰਮਾਉਂਦਾ
ਸੱਖਣਾਪਣ – ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸੰਕੋਚ ਲਈ ਪਰੇਰਦਾ
ਹੈ। ਨਿਗਾਹ ਘੁੰਮਦੀ ਹੈ : ਸੁੱਕੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ
ਘੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਲੰਮੀ ਪੂੰਛ ਅਤੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਣ ਵਾਲੇ ਕੋਇਲ
ਜਾਤ ਦੇ ਪੰਛੀ “ਰੋਡਰੱਨਰਜ਼” ਦੀਆਂ ਪੈੜ-ਪਗਡੰਡੀਆਂ
ਦਰਮਿਆਨ, ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਉਡ ਰਹੇ ਬੀਜਾਂ
ਨਾਲ। ਪੂਰਬ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜਲ ਮਾਰਗਾਂ, ਦਰਾੜਾਂ ਅਤੇ ਟਿੱਬਿਆਂ
ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰਦਿਆਂ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਫਾਸਿਲ (ਪ੍ਰਾਚੀਨ
ਪਥਰਾਟ) ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਖਿੱਲਰੇ ਪਏ ਹਨ, ਠੀਕਰੀਆਂ ਅਚਾਨਕ ਪਏ
ਮੀਂਹ ਮਗਰੋਂ ਲਿਸ਼ਕਣ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਝੱਖੜ ਧੌਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ
ਕੁੰਭਕਾਰੀ ਦੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਰੂਪ ਖਾਕੇ ਨਿੱਖਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ :
ਕੋਈ ਆਕਾਰ, ਕਿਤੇ ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗਾ, ਜਲ ਤੰਗਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ
ਪੈੜਾਂ, ਜਾਂ ਸ਼ਿਲਪਕਾਰ ਦੇ ਪੋਟਿਆਂ ਦੀ ਛੋਹ ਦੀ ਛਾਪ। ਮੈਂ ਕੋਈ
ਚਾਲੀ ਸਾਲ ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ; ਚਿਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ,
ਬਾਗਵਾਨੀ ਕਰਦਾ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਹਾਈਕਿੰਗ ‘ਤੇ ਜਾਂਦਾ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ
ਹਾਇਕੂ ਕਲਾ- ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੰਖੇਪ ਕਾਵਿ ਰੂਪ- ਦਾ ਅਭਿਆਸ
ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਉੱਤਮ ਵਿਧਾ ਤੋਂ
ਵੱਧ, ਹਾਇਕੂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਖ਼ਬਤ
ਦਾ ਵੀ ਇਲਾਜ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੁਹਾਥੋਂ ਆਸ਼ਾ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਵਿਚਰੋ, ਨਿਮਾਣੇ ਬਣੋ, ਨਿਮਰ ਹੋ ਜਾਵੋ, ਤੁੱਛ ਤੋਂ ਤੁੱਛ ਜੀਵ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਕਰੋ, ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਦੀ ਦਰਾੜ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦੀ ਬੀੜੇ ਦੀ ਘਰੜ ਘਰੜ ਸੁਣੋ, ਭਾਰੀ ਬਰਖਾ ਪਿਛੋਂ ਦਰੜੇ ਹੋਏ ਸਦਾਬਹਾਰ ਬੂਟੇ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣੋ। ਹਾਇਕੂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਰਤਵ ਵੀ ਹੈ: ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਾਂਗ, ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਚੱਕਰ, ਪਿਛਵਾੜੇ ਉੱਗੇ ਬੂਟਿਆਂ, ਵਿਚਰਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਆਵਾਗਵਨ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪੁਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ 'ਹਾਇਕੂ ਅੱਖ' ਉਦੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਜਦ ਮੈਂ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਦਾ 'ਅਲਸਾਈ' ਜਿਹੀ ਮਨੋ-ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵਾਂ – ਤਰਕ ਮੁਕਤ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਛਿਣ ਦੀ ਅਵੱਸਥਾ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੈਂ ਰੁਕਦਾ, ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ, ਛੱਡਦਾ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਉਲਝਣਾਂ ਵਿਸਾਰਦਾ, ਬੀਤੇ ਦੀ ਯਾਦ ਜਾਂ ਭਵਿਖ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਖਮ ਅਚੰਭਾ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋਇਆ ਦਿਸਦਾ ਹੈ:

ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ
ਹਵਾ ਨੇ ਟਪਕਾਇਆ
ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਝੱਖੜ

ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ: ਮੈਂ ਅਚੇਤ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਅਵੱਸਥਾ ਦੇ ਦਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵਾਂ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਖਿਣ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣੀ ਅਵੱਸਥਾ ਦਾ ਅੰਗ ਹੀ ਮੰਨਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤ ਹੋਵਾਂ।

ਬਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ —
ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਪਹਾੜੋਂ ਲਹਿੰਦੀ
ਮਾਰੇ ਕਾਰ ਭੜਾਕੇ

ਮਰਹੂਮ ਰੇਮੰਡ ਕਾਰਵਰ ਨੇ ਅਪਣੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕੀਤਾ: “ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰੋ।” ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ, ਬਿਨਾਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟਿਆਂ, ਬਿਨਾਂ ਨਿਕਾਰਿਆਂ, ਦੁਨੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਹੈ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਲਟ ਵਿਟਮੈਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ “ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੀ ਇਕ ਤਿੜ੍ਹ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਕਰ ਦੇਵੋ।” ਹਾਇਕੂ ਮਹਾਂਰਿਸ਼ੀ ਮਾਤਸੁਓ ਬਾਸ਼ੋ ਨੇ 1689 ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜਾਪਾਨ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਅਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬੁਰਸ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਹਾਇਕੂ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ:

ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਆਦਿ
 ਔੜੜ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ
 ਜੀਰੀ-ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਦਾ ਗੀਤ

ਦੋਵੇਂ ਕਵੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਅਹਿਸਾਸ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬੂਟਿਆਂ, ਭੋਂ, ਘਾਹ, ਪਾਣੀਆਂ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਪੇਚੀਦਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਅੰਗ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੱਦ-ਬੰਨੇ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਦੂਜੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਂਝ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰੀਤ, ਵਿਛੋੜੇ ਅਤੇ ਚਾਹਤ ਵਰਗੀਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਜਾਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਵਜੂਦ ਏਸ ਦੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਦੁਖਾਂਤਕ ਦੁਰਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰਦੀ – ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਅਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਨਾਜ਼ੁਕਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਕੌਣ ਸੀ ਜਿਸ ਆਖਿਆ ਸੀ:

ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਏਨਾਂ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ
 ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ
 ਅਸੀਂ ਸੁੰਦਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

ਹਾਇਕੂ ਦਾ ਇਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਇਹ ਆਮ ਕਸਵੱਟੀ ਨਾਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ : ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓੜਲ ਜਿਹੀ। ਹਾਇਕੂ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਨਹੀਂ ਸਵੀਕਾਰਦੀ। ਇਹ ਹਦੋਂ ਵੱਧ ਸੰਵਰੇ-ਤਰਾਸ਼ੇ ਬਗੀਚਿਆਂ 'ਚ ਰੁੱਚੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਲਦੀ ਹੈ ਵਿੰਗੀਆਂ ਵੱਟਾਂ, ਉਲਝੇ ਔੜੜ-ਜੰਗਲ, ਰੂੜੀ 'ਤੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀ ਕੱਦੂ ਦੀ ਵੇਲ, ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਵੱਜੇ ਬੇਲਚੇ ਨਾਲ ਨਿਕਲੀ ਚੰਗਿਆੜੀ, ਲੱਕੜ ਦੀ ਪੱਧਰੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗਾ ਕੁੰਡਲ, ਖੂਜੇ ਪਏ ਝਾੜੂ ਵਿਚ ਚਹਿਕਦਾ ਝੀਂਗਰ।

ਕਲਾਕਾਰ ਜਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਲਈ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀ ਐਨਟੋਨੀਓ, ਜੋ ਇਸ ਪਰਬਤੀ ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਆਕੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਮੁਢਲੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ : ਕੀ ਉਹ ਅਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ? ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਲ ਬੜੀ ਸੂਝ-ਸੰਕੇਤੀ ਤੱਕਣੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਨੀਲੀ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲੀਆਂ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਿਹਾ। ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਤੱਪੜਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਟਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਸੂਰਜ ਛਿਪ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਨੇਰਾ ਪੈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਛੱਲੀਆਂ ਕੱਢ ਲਵਾਂਗੇ। ਅਚਾਨਕ ਅਨਟੋਨੀਓ ਦੀ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਪੋਤੀ ਛੱਲੀਆਂ ਕੱਢਦੀ ਕੱਢਦੀ ਰੁਕੀ ਅਤੇ ਬੋਲੀ, “ਓ..ਹ ਵੇਖੋ!” ਟਿੱਬੇ ਤੋਂ ਉਤਾਹ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ; ਉਸ ਦੀ ਪੀਲੀ ਲਿਸ਼ਕ ਨਾਲ ਕਾਸ਼ਨੀ ਸੰਧਿਆ ਸੁਜੀਵ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਰੋਕ ਕੇ ਚੁਪ ਚਾਪ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਖਿਣ ਦੀ ਅਕਹਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀਲ ਲਿਆ। 300 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਾਸ਼ੋ ਵਲੋਂ ਰਚਿਆ ਹਾਇਕੂ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਖਿਣ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ:

ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਬੱਚਾ
ਧਾਨ ਛੱਟਦਾ ਛੱਟਦਾ, ਰੁਕਿਆ
ਚੰਨ ਵੇਖਣ ਲਈ

ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਵਾਰ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਝੰਜੋੜਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਜ਼ੇਨ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦੇ ਮੂਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠਕੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆ ਤੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਸ਼ਾਹ ਲਗਦੇ, ਗੂੜ੍ਹੇ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਗੰਬਦ ਹੇਠ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਕੇ ਚਕਾ ਚੌਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਸੁਬੂਕ ਜਿਹੀ ਥਰਥਰਾਉਂਦੀ ਝੁਣਕਾਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀ ਲੰਘੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਦਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਵੱਜਦੀ ਘੰਟੀ ਤੋਂ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਕਿਆਸੇ ਸਰੋਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਮੈਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ:

ਘੰਟੀ ਦੁਆਲੇ
ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ
ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ

ਜਦੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਅਜਿਹੇ ਉਰਜਾ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਾਇਕੂ ਲੇਖਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਚਿਤਰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਸ਼ੋ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਾਪਾਨੀ ਕਵੀ ਚੀਓ-ਨੀ, ਬੁਸੋਨ ਅਤੇ ਇੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਹਾਇਕੂ ਉਸਤਾਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਜੋ ਪਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ। ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਮਰਹੂਮ ਇਲਿਜ਼ਬਿਥ ਸੀਅਰਲ ਲੈਂਬ ਨੇ ਬੇਕਿਆਸੇ ਝਲਕਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੂਬਹੂ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਾਇਕੂ ਰਚੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਜੀ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਰਬਵਿਆਪਕਤਾ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਾਅ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਰੁਕ ਗਈ ਪੌੜੀਆਂ ਦੇ
ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ ਵੇਖ ਕੇ
ਚਿੱਟੀਆਂ ਗੁਲਦਾਉਂਦੀਆਂ

ਚਿੱਟਾ ਪੰਖੜੀਆਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ: ਲੇਖਕਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਖਿਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਉਹ ਹਾਇਕੂ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੇ ਦਿਨ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਜਗਾਇਆ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਗੁਲਦਾਉਂਦੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ, ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਸੁਣੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਹ ਜਗਤ ਮਹਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਤੁੱਛਤਾ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਿਰ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹਾਇਕੂ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਖਿਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ – ਇਕ ਪਲ-ਖਿਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਅਥਾਹ ਅਤੇ ਅਗਾਧ ਹੈ ਪਰ ਅਰਥ-ਰਹਿਤ ਵੀ।

ਨਿਉ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੀ ਕਵੀ ਰੇਨੇ ਗਰੈਗੋਰੀਓ ਹਾਇਕੂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਝਲਕਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ:

14,000 ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਚੋਟੀ ਨਹੀਂ
ਸਗੋਂ ਆਦਿ
ਭਾਲਦੇ ਸਵਾਸ

ਚੜ੍ਹਾਈ ਖੜ੍ਹੀ ਤੇ ਕਠਨ ਹੈ, ਪਿੱਠੁ ਥਕਾਉ ਹਨ, ਬਜਰ ਰਾਹ ਬੋਲਿਹਾਜ਼ ਹੈ। ਥਕੇਵੇਂ ਅਤੇ ਅਕੇਵੇਂ ਦੋਰਾਨ ਚੜ੍ਹਾਈ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਇਕ ਅਲੌਕਿਕ ਖਿਣ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਮੰਜ਼ਲ ਅਦਿੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਾ ਨਹੀਂ, ਪਰਬਤ ਨਹੀਂ, ਬਸ “ਆਦਿ ਭਾਲਦੇ ਸਵਾਸ”।

ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਪਾਨੀ ਕਵੀ ਨਾਨਾਓ ਸਾਕਾਕੀ (ਜੋ ਬਾਸ਼ੋ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੀ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ) ਨਾਲ ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਦੇ ਪਰਬਤਾਂ 'ਤੇ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਰੁੱਖ-ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਔਝੜ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰੇਨੇ ਗਰੀਗੋਰੀਓ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚਲੇ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਯੁਨੀ ਹੀ ਹੈ:

ਕੋਈ ਪਰਬਤ ਨਹੀਂ
ਆਪਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਬਸ ਹਵਾ ਵਿਚ
ਕੁਝ ਉੱਪਰ ਥੱਲੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹਾਇਕੂ ਕਵੀ ਅਚੇਤ ਮੋੜਾਂ, ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਅਚਨਚੇਤ ਪਰੀਵਰਤਨ ਲਈ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ – ਜਦੋਂ ਆਪਾ ਅਲੋਪ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸੂਝ ਦੇ ਖਿਣ ਅਚਾਨਕ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ:

ਜਦ ਝੜੇ ਪੱਤਿਆਂ
ਰਾਹ ਢਕ ਲਿਆ
ਦਿੱਸਣ ਲੱਗੀ ਪਗਡੰਡੀ

ਕਈ ਵਾਰ ਘੜੀ ਹੱਸੋਹੀਣੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ : ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਟੋਪੀ ਉਡਾ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸਾਂ ਪਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਨੰਦ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਡੈਸਕ 'ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਲਕੜ ਫਾੜਦਿਆਂ, ਬਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਘਾਹ ਫੂਸ ਵਿਚ ਗੁਆਚੀ ਐਨਕ ਭਾਲਦਿਆਂ ਫੁਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸੀ ਕਿ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਵਾੜ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਭੰਨ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ; ਸੰਦਾਂ ਤੇ ਦਸਤਾਨਿਆਂ ਸਮੇਤ ਅਪਣੇ ਗੁੱਸੇ

ਨੂੰ ਚੁੱਕੀਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤੇ ਵੇਖਿਆ :

ਢੱਠੀ ਪਈ ਵਾੜ
ਬਨਫ਼ਸ਼ਾ ਦੀ ਵੇਲ ਝੂਲਦੀ
ਫੱਟਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ

ਕੁਝ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ, ਮੈਂ ਸੀਅਰਾ ਨਵਾਡਾ ਕੈਲੀਫ਼ੋਰਨੀਆ ਦੇ ਪਰਬਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਕਵੀ ਸਟੀਵ ਸੈਨਫੀਲਡ ਦਾ ਖਤ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਹਾਇਕੂ ਭੇਜਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਓਸੇ ਹੀ ਝੱਖੜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਿਊ ਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿਚ ਹੁੰਝਾ ਫੇਰਨ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹੀ ਝੱਖੜ ਉਸ ਪਹਾੜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਝੰਭ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਝੱਖੜ ਝੰਬੇ ਚੀੜ੍ਹ
ਬਰੋਜ਼ੇ ਮਹਿਕੀ
ਰਾਤ ਦੀ ਹਵਾ

ਹਾਇਕੂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਹੈਂਗਾ ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਚੋਂ ਹੈ—ਇਕ ਜਾਪਾਨੀ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਤੁਰੰਤ ਕਵਿਤਾ ਰਚਕੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਜੋੜਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਦਾਰੂ ਦੀ ਘੁੱਟ ਵੀ ਪਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ) ਇਕ ਕਵੀ ਹੈਂਗਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ‘ਹੋਕੂ’ (Hokku) (ਸਤਾਰਾਂ ਧੁਨੀਖੰਡਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ) ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਇਕ ‘ਕਿਗੋ’ (kigo) (ਰੁੱਤ-ਸ਼ਬਦ) ਅਤੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ। ਅਗਲਾ ਕਵੀ ਲੜੀ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰਦਾ, ਮੁਢਲੇ ਬੰਦ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ, ਚੌਦਾਂ ਧੁਨੀਖੰਡਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬੰਦ ਰਚਦਾ, ਜੋ ਹੋਕੂ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਤਾਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਬਿੰਬ ਤੋਂ ਪਰੇਰਤ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਨਵਾਂ ਬੰਦ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਇਹ ਸਤਾਰਾਂ - ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ - ਤੋਂ ਸਤਾਰਾਂ ਧੁਨੀਖੰਡ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਜਣ

ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਦੇਰ ਸ਼ਾਮ ਤੀਕ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਹਿੰਮਤ ਰਹਿੰਦੀ (ਅਤੇ ਦਾਰੂ ਰਹਿੰਦੀ)।

ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਤੀਕ ਮੁੱਢਲਾ ਬੰਦ ਰੋਗਾ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਰੁੱਤ-ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ 'ਅਚੰਭੇ ਦਾ ਅੰਸ਼' ਕਾਇਮ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ, ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਸੰਪੂਰਨ ਚਿੱਤਰ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦਾ। ਕਵਿਤਾ ਸਤਾਰਾਂ ਧੁਨੀਖੰਡਾਂ (ਵਿਧੀਗਤ ਧੁਨੀ ਵਿਧੀ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ) ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਮੈਤਸਿਓ ਬਾਸ਼ੋ ਨੇ ਇਸ ਸਿਨਫ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਬਿਬਾਵਲੀ ਨਾਲ ਹੋਕੂ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਸ਼ਬਦ 'ਹਾਇਕੂ' ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਹਾਇਜਨ ਸ਼ਿੱਕੀ ਨੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਘੜਿਆ: (Hai) ਹਾਇ, ਅਲੌਕਿਕ; (KU) ਕੂ, ਕਵਿਤਾ। ਜਾਪਾਨੀ ਹਾਇਕੂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਖੜੀ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਛਪਦੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਇਹ ਤਿੰਨ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜ-ਸੱਤ-ਪੰਜ ਧੁਨੀਖੰਡਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਕੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਛਾਪੀ ਜਾਂਦੀ।

ਬਹੁਤੇ ਅਧੁਨਿਕ ਹਾਇਕੂ ਲੇਖਕ ਜਾਪਾਨੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਤਾਰਾਂ ਧੁਨੀਖੰਡਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਨਿਯਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਾਫ ਜਿਹੇ ਬਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਵਗਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਲੋੜੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਰਤਣ ਲਈ ਪਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੋਝਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਕਰਕੇ ਚਿੱਤਰ ਪਿਚਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿਣਗ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਨਿਯਮ ਇਹ ਹੈ: "ਸੰਖੇਪ ਰੱਖੋ"। ਪਰੰਪਰਿਕ ਜਾਪਾਨੀ ਹਾਇਕੂ ਵਿਚ ਰੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਧੁਨਿਕ ਲੇਖਕ ਰੂਹ ਦੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ – ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾਲ ਉਪਜੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ, ਵਲ ਜਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੁੱਤ-ਸ਼ਬਦ (kigo) ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਿੱਤੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ

ਵਿਚ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਰੁੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਵਿਤਾ ਰਚਣ ਲਈ ਰੁੱਤ-ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਉਪਲਬਧ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਹਾਇਕੂ ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਨਿਊਮੈਕਸੀਕੋ ਵਿਚ, ਸਾਡੇ ਕੋਇਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਰੋਡਰੈਂਨਰ ਹਨ। ਡਰੈਗਨਫਲਾਈਜ਼ ਸ਼ਾਂਤ ਛੱਪੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਘੁੰਮਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੰਡਿਆਲੇ ਥੋਹਰਾਂ ਵਿਚ ਉਡਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਝੱਖੜ ਪਿਛੋਂ

ਡਰੈਗਨਫਲਾਈ ਪਈ

ਥੋਹਰ ਵਿਚ ਗੱਡੀ

ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ, ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਚਿਤਰ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਦੇ ਇਕ ਤੇਜ਼ ਚੁਸਤ ਵਾਕ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਇਕੂ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਉਹ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਅੰਤਮ ਪੰਕਤੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਅੰਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਉਹੀ ਅਚੰਭਾ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਗੂੰਜ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਹਾਇਕੂ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਵਜਾਏ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਕੇ ਲਿਖਿਆ:

ਸਿਲ ਦੇ ਉੱਤੋਂ

ਧੁੱਪ ਲੰਘ ਰਹੀ

ਮੱਖੀ ਦੇ ਘਨੇੜੀਂ

ਮੱਖੀਆਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ। ਬਸੰਤ ਰੁੱਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਿਣਭਿਣ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬੂਹੇ ਜੀਆਇਆਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦੇ ਅੰਤ ਤੀਕ ਮੇਰਾ ਸਬਰ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੱਤ ਦੇ ਫੱਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਰਾੜਾਂ ਵਿਚ ਮੱਖੀਆਂ ਆ ਲੁਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਦ ਕਦੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁਲਾਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਿਣ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸੇ ਬਿਬਾਵਲੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਘੜੀ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕੂਲੇ ਬੰਟਿਆਂ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਣ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਝਰੀਟ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਹਾਇਕੂ ਮੇਰੀ ਪਾਕਟ ਪੈਡ ਉੱਤੇ ਉਭਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਤਦਾ ਹਾਂ— ਛੱਤ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨੀ, ਦੰਦ ਠੀਕ ਕਰਵਾਉਣੇ, ਬਿਲ ਭਰਨੇ — ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਹਾਇਕੂ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਵਿਚਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਕੂਨਮਈ ਸੇਧ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਪਥ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਲਝੇ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਭਾਵਕ ਭੰਬਲ ਭੂਸਿਆਂ ਦੇ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਕਾਇਆ-ਕਲਪ ਸ਼ਾਂਤ ਖਿਣ ਵਲ ਮੋੜ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਇਕ: ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਪਹੌਂਡੇ ਵਜੋਂ ਭਾਰੀ ਸੰਤੁਲਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪੱਥਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਹ ਥਹ-ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਸੱਖਣਾ ਮਨ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਝੜਕੇ ਡਿੱਗਿਆ ਫੁੱਲ
 ਮੁੜਿਆ ਟਾਹਣੀ ਵੱਲ
 ਇੱਕ ਤਿਤਲੀ ਸੀ

ਮੋਰੀਤਾਕੇ

ਅਸੀਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ : ਜਿਉਂਣ ਲਈ, ਬੀਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਲਈ, ਅਗਲੇ ਕਦਮ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰੀ ਕਰਨ ਲਈ...। ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਅਸਚਰਜਤਾ, ਘੜਿਆਲ ਦੀ ਭਾਰੀ ਟੰਨ ਟੰਨ, ਚਕਰਿਤ ਮਨੋਦਸ਼ਾ, ਨਿਤ ਦੇ ਰਹੱਸ ਦਾ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤੇ ਇਲਹਾਮ ਹੋ ਜਾਣਾ: ਇਹ ਆਦਿ ਕਾਲੀ ਤੇ ਆਪਮੁਹਾਰਾ ਆਨੰਦ ਹੀ ਹਾਇਕੂ ਦਾ ਬੀਜਰੂਪ ਹਨ। ਆਮ ਕਰਕੇ ਘਸੇ ਪਿਟੇ ਅਤੇ ਛਿੱਜੇ ਹੋਏ ਹਾਇਕੂ ਸਦੀਵੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਚਿੱਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਰ ਖਿਣਭੰਗਰੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਘੜੀ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰਥਕ ਖਿਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਹਰ ਵਸਤੂ ਅਥਾਹ ਹੈ ਪਰ ਅਰਥੋਂ ਮੁਕਤ।

ਏਨਾ ਹਲਕਾ ਖੜਾਕ...

ਰਾਤ ਦੀ ਚੁੱਪ

ਹੋਰ ਗਹਿਰੀ ਹੋਵੇ

ਅਲਿਜ਼ਾਬੈੱਥ ਸਰਲੈ ਲੈਂਬ

ਤਿਆਗ ਭਰੇ, ਤੀਖਣ ਸੰਚਾਰਵਾਲੇ ਹਾਇਕੂ ਤਾਂ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਲਈ ਹਨ, ਓਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖੇ ਢਿੱਡ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਉਣਾ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹਾਇਕੂ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਓਦੋਂ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ... ਬਘਿਆੜ ਚਾਰਲੀ ਪਾਰਕਰ ਦੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਸਰਘੀ ਦੀ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ... ਪਹਾੜੀ ਕਾਂ (raven) ਦੇ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਦੇਰ ਤੀਕ ਉਹਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ... ਬਾਹਰ ਬਰਫ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕੁਰਸੀ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਨਾਈਟ ਗਾਊਨ ਅਜੇ ਵੀ ਨਿੱਘਾ ਹੈ ...। ਜਾਣਿਆ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮੁੜਕੇ ਨਵਾਂ ਲਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਵਭਿੰਨਤਾ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹਾਇਕੂ ਇਸ ਅਕਹਿ ਏਕਤਾ ਦੇ ਟੂਣੇ ਨੂੰ ਅਭੀਵਿਅਕਤ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਫੜਦੀ ਅਤੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦਿੱਸਣ ਸਾਰ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੇਖਕੇ ਕਿ ਬੱਦਲ ਹੋਰ ਵੀ ਗਹਿਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਮੈਂ ਪੈਂਨ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਿੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਥਰੀਲੇ ਪਥ ਉੱਤੇ:

ਇਕ ਕਣੀ
ਵਿਚ ਆ ਗਿਰੀ
ਇਕ ਹੋਰ ...

ਜੌਨ ਬਰੈਂਡੀ

ਅਨੁਵਾਦ: ਅਮਰਜੀਤ ਸਾਥੀ

day break
pollen rising
from the unswept path

अरुणोदय
पुष्पराज उठ रहा
उस मार्ग से जहाँ सफाई नहीं की

ਸਰਘੀ ਵੇਲਾ
ਬੂਰ ਉੜ ਰਿਹਾ
ਅਣਹੁੰਝੇ ਰਾਹ ਤੋਂ

winter's end
the banging gate
still banging

शीतकाल का अन्त
खटखटाता फाटक
अभी भी खटखटा रहा

ਸਰਦੀ ਮੁੱਕੀ
ਖੜਕਦਾ ਫਾਟਕ
ਅਜੇ ਵੀ ਖੜਕਦਾ

season over
the lost snow shovel
in a melting drift

ऋतु समाप्त हुई
गुमा हुआ बर्फ का बेलचा
पिघलते अपवाह में

रुँत बदली
गुआचिआ बरढ-बेलाचा
पिपल्ले परवाह वीच

spring evening
he sits in one chair
blue jay takes the other

वसंत साँयकाल
वह एक कुर्सी पर बैठा
दूसरी ले लेता है नील कंठ

ਬਸੰਤ ਦੀ ਸੰਝ
ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਉਹ ਆਪ ਬੈਠਾ
ਦੂਜੀ ਆ ਮੱਲੀ ਨੀਲਕੰਠ

old pond
a frog jumps out
of a rusty bicycle rim

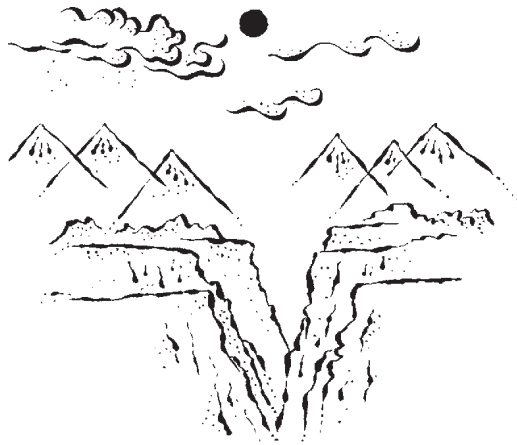
पुराना ताल
एक मेंढक कूदा
जंगाले साईकिल के घेरे से

ਪੁਰਾਣਾ ਟੋਭਾ
ਜਰ ਖਾਧੇ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਰਿੰਮ 'ਚੋਂ
ਇਕ ਡੱਡੂ ਮਾਰੀ ਛਾਲ

a storm
sending down flower petals
instead of rain

ਏਕ ਤੁਫਾਨ
ਵਰਖਾ ਕੀ ਜਗਹ ਭੇਜ ਰਹਾ
ਫੂਲੋਂ ਕੀ ਪੰਖੁਡਿਯਾँ

ਇਕ ਤੂਫਾਨ
ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ ਵਰਸਾਵੇ
ਬਰਖਾ ਦੀ ਥਾਂ

Look for me
in that maze
of canyons
that won't stop
its call

so many boards missing
the shed stands easily
in the wind

इतने फटे न होते हुए भी
शेड आसानी से खड़ा है
हवा में

ਐਨੇ ਫੱਟੇ ਨਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ
ਅਡੋਲ ਖਲੋਤਾ ਛੱਪਰ
ਝੱਖੜ ਵਿਚ

falls asleep
counting each sound
he tried not to hear

ਸੋ ਗਯਾ
ਗਿਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਰ ਆਵਾਜ਼
ਜੋ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹਦਾ ਥਾ

ਸੌਂ ਗਿਆ
ਗਿਣਦਾ ਹਰ ਆਵਾਜ਼
ਜੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ

at dawn
trying to find words
lost in sleep

ਅਰੁਣੋਦਯ
ਖੋਜ ਰਹਾ ਸ਼ਬਦ
ਨੀਂਦ ਮੇਂ ਖੋਯੇ ਹੁਏ

ਸਰਘੀ ਵੇਲੇ
ਭਾਲ ਰਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਜੋ
ਸੁੱਤਿਆਂ ਲਏ ਗਿਆ

in the mirror
the old man I was afraid of
as a child

ਦਰਪਣ ਮੇਂ
ਵਹ ਬੂਢਾ ਵਿਅਕਤਿ ਜਿਸਸੇ
ਬਚਪਨ ਮੇਂ ਮੈਂ ਡਰਤਾ ਥਾ

ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਚ
ਓਹੀ ਬੁੱਢਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੈਂ
ਬਚਪਨ ਦੇ ਵਿਚ ਡਰਦਾ ਸੀ

windy day
a broken clock
weights the astrologer's charts

ਹਵਾਦਾਰ ਦਿਨ
ਜਯੋਤਿਸ਼ੀ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ੋਂ ਪਰ ਵਜਨ
ਏਕ ਟ੍ਰਟੀ ਹੁੰ ਥੜੀ ਕਾ

ਝੱਖੜ ਝੁੱਲੇ
ਜੋਤਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਜੰਤਰੀਆਂ 'ਤੇ
ਟੁੱਟੀ ਘੜੀ ਦਾ ਭਾਰ

so glad for a visit
he opens the gate
for the swirling leaves

मुलाकात से प्रसन्न
वह गेट खोल देता है
घूमते पत्तों के लिये

ਚਾਉ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕੋਈ ਆਇਆ
ਉਸ ਨੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਫਾਟਕ
ਘੁੰਮਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਲਈ

woodpeckers too
at work
on my house

ਕਠਫੋੜਕੇ ਭੀ
ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੇ
ਮੇਰੇ ਘਰ ਪਰ

ਚੱਕੀਰਾਹੇ ਵੀ
ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ
ਮੇਰੇ ਘਰ 'ਤੇ

through spring rain
the scent of
burning pyres

ਕਸੰਤ ਕੀ ਕਥਾ ਮੇਂ
ਗੰਥ ਆ ਰਹੀ
ਜਲਤੀ ਚਿਤਾਓਂ ਕੀ

ਬਸੰਤ ਦੀ ਬਰਖਾ
ਵਿਚੋਂ ਆਵੇ ਗੰਥ
ਬਲਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਦੀ

tries on white loafers
in the mirror
becomes his father

ਸਫੇਦ ਜੂਤੇ ਪਹਨਤੇ ਹੀ
ਦਰਪਣ ਮੇਂ
ਅਪਨਾ ਹੀ ਪਿਤਾ ਬਨ ਗਯਾ

ਚਿੱਟੇ ਬੂਟ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਹੀ
ਸ਼ੀਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਦਿੱਸੇ
ਅਪਣੇ ਬਾਪੂ ਵਰਗਾ

same old dream
the empty room
with a rattling doorknob

वही पुराना स्वपन
खाली कमरे की
खटखटाती चिटकनी

ਓਹੀ ਪੁਰਾਣਾ ਸੁਪਨਾ
ਖਾਲੀ ਕਮਰੇ ਦੀ
ਖੜਕਦੀ ਚਿਟਕਣੀ

under the moon
the village, under
the floor, mice

चंद्रमा के नीचे
गाँव, फर्श
के नीचे, चूहे

ਚੰਨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ
ਪਿੰਡ, ਫਰਸ਼
ਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਚੂਹੇ

dinner invite
in a vase on the table
her husband's ashes

खाना खाने का निमंत्रन
मेज पर फुलदान में
उसके पति की अस्थियाँ

ਭੋਜਨ ਲਈ ਮਹਿਮਾਨ
ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਫੁੱਲਦਾਨ ਵਿਚ
ਪਏ ਪਤੀ ਦੇ ਫੁੱਲ

no mail today
wildflowers blooming
all the way home

आज कोई पत्र नहीं
जंगली फूल खिले
घर के पूरे रास्ते पर

अੱਜ ਕੋਈ ਖਤ ਨਾ ਆਇਆ
ਘਰ ਮੁੜਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਰਾਹ
ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ

open the door
only a woodpecker
knocking

ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲੋ
ਕੇਵਲ ਕਠਫੋੜਵਾ
ਖਟਖਟਾ ਰਹਾ

ਬੂਹਾ ਖੋਲੋ
ਕੇਵਲ ਚੱਕੀਰਾਹਾ
ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਿਹਾ

clearing the table
everything
except a square of light

ਮੇਜ਼ ਧਰ
ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਯਾ
ਕੇਵਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਾ ਏਕ ਚੋਕੋਰ ਛੋਡ

ਸਭ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸਾਫ਼
ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਛੱਡਿਆ ਬਸ ਇਕ
ਚਾਨਣ ਦਾ ਚਕੋਰ

noisy neighbours move out
a man with barking dogs
moves in

शोर मचाने वाले पड़ोसी चले गये
एक व्यक्ति और भौंकने वाले कुत्ते
आ गये

ਖਰੂਦੀ ਗੁਆਂਢੀ ਗਏ
ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਆ ਗਿਆ
ਭੌਂਕਣ ਵਾਲੇ ਕੁੱਤੇ ਲੈਕੇ

withered grasses
raked and spread
into new blooms

ਮੁਰਝਾਈ ਘਾਸ
ਕੁਰੇਦ ਕਰ ਫੈਲਾਈ
ਨਯੇ ਫੂਲੀਂ ਮੇਂ

ਸੁੱਕਾ ਘਾਹ-ਫੂਸ
'ਕੱਠਾ ਕਰ ਫੈਲਾਇਆ
ਨਵੇਂ ਪੁੰਗਾਰ 'ਤੇ

through the loop
of the rusted padlock
a blade of green

जंगाले हुए ताले
के कुंडे में से
एक हरा पत्ता

जंगाले जैदरे दी
कुंडी द्दर दी नरकली
हरी उडु

oiled the hinges
miss the music
of the squeak

ਕਭਜੋਂ ਮੇਂ ਤੇਲ ਦਿਯਾ
ਤਸਕੀ ਚੁੱ-ਚੁੱ ਕੇ ਸੰਗੀਤ ਕੀ
ਕਮੀ ਖਲ ਰਹੀ

ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਤੇਲ
ਹੁਣ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਾਂ
ਚੁਕਣ ਦਾ ਸੰਗੀਤ

clothes left on the line
all week
just for company

रस्सी पर कपड़े छोड़ दिये
पूरे हफ्ते
केवल संगत के लिये

कੱਪੜੇ ਛੱਡ ਰੱਖੋ
ਰੱਸੀ 'ਤੇ ਸੁੱਕਣੇ ਹਫ਼ਤਾ ਭਰ
ਸਿਰਫ ਸੰਗਤ ਲਈ

sees his face
tries to fix
the mirror

अपना चेहरा देख
वह दर्पण को
ठीक करने लगता है

ਵੇਖੇ ਅਪਣਾ ਚਿਹਰਾ
ਸਵਾਰੇ
ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ

even my father
says I'm
looking old

मेरे पिता भी
कहते हैं कि
मैं बूढ़ा लग रहा हूँ

ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਵੀ
ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ ਮੈਂ
ਬੁੱਢਾ ਲਗਦਾ ਹਾਂ

more crows than ever
now that he put up
the scarecrow

ਅਬ ਬਿਜੋਖਾ ਲਗਾਨੇ ਕੇ ਬਾਦ
ਪਹਲੇ ਸੇ ਅਧਿਕ
ਕੌਏ

ਆਉਂਦੇ ਕਾਂ ਵਧੇਰੇ
ਜਦ ਦਾ ਉਸ ਨੇ
ਗੱਡਿਆ ਡਰਨਾ

all morning
the kind of rain
that makes no sound

ਪੂਰੀ ਸੁਭਹ
ਤਸ ਟਰਹ ਕੀ ਵਰਧਾ
ਯੋ ਆਵਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰਟੀ

ਸਾਰੀ ਸਵੇਰ
ਅਜੇਹੀ ਬਰਖਾ
ਜੋ ਨਾ ਕਰੇ ਅਵਾਜ਼

yesterday's storm
tipped from pear blossoms
by the wind

ਕਲ ਕਾ ਤੁਫਾਨ
ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ ਕੇ ਫੁਲੋਂ ਸੇ ਟਪਕਾਯਾ
ਹਵਾ ਨੇ

ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਝੱਖੜ
ਨਾਸ਼ਪਾਤੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਟਪਕਾਇਆ
ਹਵਾ ਨੇ

yesterday's
Storm~

tipped from
PEAR BLOSSOMS
by the WIND

anniversary roses
cut too short
for the vase

वार्षिकोत्सव के गुलाब
बहुत छोटे कट गये
फूलदान के लिये

द्वैत के गुलाब
घुड़ हटे बटे गये
डल्लान लयी

so many crickets
in the house
he sleeps outside

इतने सारे झींगुर
घर के अन्दर
वह बाहर सो रहा

ਘਰ ਵਿਚ
ਐਨੇ ਬੀਡੇ
ਉਹ ਬਾਹਰ ਸੁੱਤਾ

next to the fire station
a burned down
house

ਫਾਇਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਕੇ ਪਾਸ
ਏਕ ਜਲਾ ਹੁਆ
ਘਰ

ਫਾਇਰ ਸਟੇਸ਼ਨ
ਦੇ ਨਾਲ਼ ਇਕ
ਜਲਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ

evening heat
a cool breeze
from the passing waitress

ਸੰਘਾ ਕੀ ਗਰਮਾਈ
ਏਕ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਆਈ
ਗੁਜ਼ਰਤੀ ਹੁੰ ਵੇਟਰੈਸ ਸੇ

ਸੰਝ ਦੀ ਗਰਮੀ
ਠੰਡੀ ਵਾ ਆਈ
ਕੋਲੋਂ ਲੰਘੀ ਵੇਟਰੈਸ ਤੋਂ

a party
where everyone says goodbye
then stays

एक पार्टी
जहाँ सब विदा लेते हैं
और वहीं रुक जाते हैं

ਇਕ ਮਹਿਫਲ
ਜਿੱਥੋਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਾ ਲੈਂਦੇ
ਫਿਰ ਜਾਣੋਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ

no romance she warns
and thus plants
the idea

कोई प्रेम नहीं व कहती है
और कहते ही इसका बीज
बो देती है

कोਈ ਰੁਮਾਂਸ ਨਹੀਂ ਕਹਿਕੇ
ਉਸਨੇ ਵਰਜਿਆ ਅਤੇ
ਵਿਚਾਰ ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ

"Blind Curve"
hidden
by sunflowers

“अंधा मोड़”
लुपा हुआ
सूरजमुखियों से

“अंधा मोड़”
लुकिआ होइआ
सूरजमुखीआं 'च

mountain grasses
the sound of them
before a storm

ਪਰ੍ਰਕੀਯ ਘਾਸ
ਤੁਫਾਨ ਸੇ ਪਹਲੇ
ਤਨਕੀ ਆਕਾਜ

ਪਰਬਤੀ ਘਾਹ-ਫੂਸ
ਤੁਫਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

home again:
gourd blossoms
wrapping the gate

ਫਿਰ ਸੇ ਬਰ ਲੈਟਾ:
ਲੋਰੀ ਪੁਝਿਪਤ ਹੁੰ
ਫਾਟਕ ਕੋ ਲਪੇਟ ਕਰ

ਘਰ ਪਰਤੇ:
ਕੱਦੂ ਵੇਲਾਂ ਖਿੜੀਆਂ
ਫਾਟਕ ਲਿਪੇਟਕੇ

now and then
picks up the phone
to see if anyone's there

कभी-कभी
वह फोन उठा लेता है
यह देखने के लिये कि कोई वहां है

ਘੜੀ ਮੁੜੀ
ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁਣਦਾ
ਹੈ ਕੋਈ ਫੋਨ 'ਤੇ... ?

the grass
flattened in the sun
where we argued

ਬਾਸ
ਸੂਰ੍ਯ ਮੇਂ ਚਪਟੀ ਹੋ ਗਈ
ਜਹਾँ ਹਮਨੇ ਬਹਸ ਕੀ ਥੀ

ਘਾਹ
ਮੱਧਿਆ ਪਿਆ ਏ ਧੁੱਪ 'ਚ
ਜਿੱਥੇ ਅੱਪਾਂ ਝਗੜੇ ਸੀ

the grass
flattened
in the sun
where we argued

finally an answer
to a three-page letter:
"Phone me"

ਆਖਿਰ ਉੱਤਰ ਮਿਲਾ
ਤੀਨ ਪ੍ਰਥ ਕੇ ਪਤਰ ਕਾ:
“ਸੁਝੇ ਫੋਨ ਕਰੋ”

ਆਖਰ ਜਵਾਬ ਆਇਆ
ਤਿੰਨ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ:
“ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰੀ”

a coat hung
over the kitchen chair
to pretend someone's here

ਕਿਚਨ ਕੀ ਕੁਰਸੀਂ ਪਰ
ਕੋਟ ਟਾਂਗ ਰਖਾ
ਫੌਂਗ ਕਰ ਰਹਾ ਕਿ ਵਹਾਂ ਕੋਈ ਹੈ

ਕੋਟ ਟੰਗਿਆ
ਰਸੋਈ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ
ਤਾਂ ਜੋ ਲੱਗੇ ਹੈ ਕੋਈ ਏਥੇ

not knowing what to say
he mails
only the envelope

ਸਮਝ ਨ ਸਕਾ ਕਯਾ ਕਹੂੰ
ਤੋ ਭੇਜ ਦਿਯਾ
ਕੇਵਲ ਲਿਫਾਫਾ

ਸਮਝ ਨਾ ਆਇਆ ਕੀ ਕਹੇ
ਡਾਕ 'ਚ ਪਾਇਆ
ਖਾਲੀ ਲਿਫਾਫਾ

not knowing
what to say
he mails only
the envelope

moments so full
now only a thin line
from the pen

इतने भरे हुए पल
अब केवल पतली लकीर
कलम से

ਐਨੇ ਭਰਪੂਰ ਪਲ
ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਪਤਲੀ ਜਿਹੀ
ਲਕੀਰ ਕਲਮ ਦੀ

the path kept straight
by a crooked
walking stick

ਮਾਰਗ ਸੀਖਾ ਕਿਆ ਗਯਾ
ਏਕ ਟੇਫ਼ੀ-ਮੇਫ਼ੀ
ਛਡੀ ਸੇ

ਰਾਹ ਰੱਖਿਆ ਸਿੱਧਾ
ਵਿੰਗ-ਤੜਿੰਗੀ
ਛੜੀ ਨੇ

after the surgeon's
quote, my knee
suddenly better

ਸਰਜਨ ਕੇ ਪੈਸੇ ਬਤਾਨੇ ਪਰ
ਮੇਰਾ ਬੁਟਨਾ
ਯਕਾਯਕ ਠੀਕ ਹੋ ਗਯਾ

ਸਰਜਨ ਦੱਸੀ ਫੀਸ
ਮੇਰਾ ਗੋਡਾ ਇਕ ਦਮ
ਲੱਗੇ ਹੋਇਆ ਠੀਕ

more stable than mine
the sparrow's
home

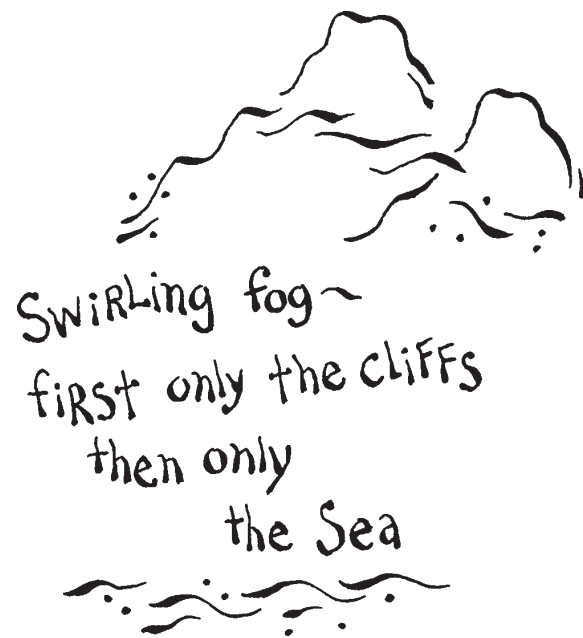
मेरे से अधिक स्थाई है
गौरैया का
घर

भेरे नालें
ढँप टिकाऊ
चिड़ी का घर

swirling fog
first only the cliffs
then only the sea

ਬੁਸਫ਼ਤੀ ਖੁੰਘ
ਪਹਲੇ ਕੇਵਲ ਚਟਾਨਾਂ
ਫਿਰ ਕੇਵਲ ਸਮੁਦਰ

ਘੁੰਮ-ਘੁੰਮਾਉਂਦੀ ਘੁੰਦ
ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ ਚਟਾਨਾਂ
ਫੇਰ ਸਿਰਫ ਸਮੁੰਦਰ

facing the sea:
the photo
of the missing girl

समुद्र के सामने:
एक फोटो
लापता लड़की की

ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ:
ਇਕ ਫੋਟੋ
ਲਾਪਤਾ ਲੜਕੀ ਦੀ

among
the mourners, a child
blowing a bubble

शोक करताओं के बीच
एक बच्चा
बुलबुला बना रहा

मातमीਆਂ ਵਿਚ
ਇਕ ਬੱਚਾ
ਬੁਲਬੁਲਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ

okay sparrows
my turn
in the phone-booth

अच्छा तो गौरैयाओ
अब मेरी बारी है
फोन बूथ में

ਚਲੋ ਚਿੜੀਓ
ਫੋਨ ਬੁਥ ਵਿਚੋਂ
ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ

sudden breeze
his unfinished book
fanned into new order

ਯਕਾਯਕ ਹਵਾ
ਤਸਕੀ ਅਖ਼ਰੀ ਪੁਸ਼ਤਕ
ਫਿਰ ਨਯੇ ਫੰਗ ਸੇ ਰਖੀ ਗਏਂ

ਅਚਾਨਕ ਹਵਾ
ਉਸਦੀ ਅਧ-ਪੜ੍ਹੀ ਪੁਸ਼ਤਕ ਦੀ
ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਤਰਤੀਬ

without weeds
what kind
of garden?

जड़ी बूटियों के बगैर
किस तरह का
बगीचा?

ਬਿਨਾਂ ਨਦੀਣ
ਇਹ ਕੇਹਾ ਹੈ
ਬਾਗ਼ ਬਗੀਚਾ ?

waiting for a guest
stones rearranged
path watered

ਅਤਿਥਿ ਕੇ ਲਿਯੇ ਝਨ੍ਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹਾ
ਪਥਰ ਫਿਰ ਸੇ ਸਜਾਯੇ
ਮਾਰਗ ਪਰ ਪਾਨੀ ਡਾਲਾ

ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਉਡੀਕੇ
ਪੱਥਰ ਮੁੜ ਸਜਾਏ
ਰਾਹ 'ਤੇ ਛਿੜਕਿਆ ਪਾਣੀ

along the sill
sunshine moving
on a fly's back

देहलीज के साथ-साथ
धूप घूम रही
मक्खी की पीठ पर

ਖਿੜਕੀ ਦੀ ਸਿਲ 'ਤੇ
ਮੱਖੀ ਦੀ ਘਨੇੜੀ ਚੜ੍ਹਕੇ
ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਧੁੱਪ

weeding the cosmos
a monk stops to answer
his cordless phone

ਕਾੱਸਮਾੱਸ ਕੋ ਜੋਤਤੇ
ਏਕ ਯੋਗੀ ਰੁਕ ਕਰ ਉਤਰ ਦੇਤਾ ਹੈ
ਅਪਨੇ ਕਾਰਡਲੇਸ ਫੋਨ ਪਰ

ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚਾਰਦਾ
ਭਿਖਸੂ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਕੋਰਡਲੈੱਸ ਫੋਨ ਸੁਣਨ ਲਈ

July heat
in the honey jar
ants have died

जुलाई की गर्मी
शहद की बोतल में चींटियाँ
मर गई

ਜੁਲਾਈ ਦੀ ਗਰਮੀ
ਸ਼ਹਿਦ ਦੇ ਮਰਤਬਾਨ ਵਿਚ
ਮਰਗੀਆਂ ਕੀੜੀਆਂ

mountain world
valley world
-all that haze between

ਪਰ੍ਵਤੀਯ ਵਿਸ਼ਵ
ਘਾਟੀ ਕਾ ਵਿਸ਼ਵ
-ਕੀਚ ਮੇਂ ਝਤਨੀ ਸਾਰੀ ਖੁੱਖ

ਪਰਬਤ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ
ਵਾਦੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ
-ਐਨੀ ਸਾਰੀ ਪੁੰਦ ਵਿਚਕਾਰ

clinging
to the old man's umbrella
a wet chrysanthemum

चिपकी हुई
बूढ़े व्यक्ति के छाते से
एक गीली गुलदाऊदी

चिपकी ਹੋਈ
ਬੁੱਢੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਛਤਰੀ ਨਾਲ
ਇਕ ਗਿੱਲੀ ਗੁਲਦਾਊਦੀ

about to kill an ant
but no it's carrying
a corpse

ਚੀਂਟੀ ਕੋ ਮਾਰਨੇ ਲਗਾ
ਪਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਤੋ ਤਠਾਏ ਹੁਏ ਹੈ
ਏਕ ਲਾਸ਼

ਕੀੜੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ
ਪਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਚੁੱਕੀ
ਜਾ ਰਹੀ ਇਕ ਮਈਅਤ

hot afternoon
little girls fanning
goldfish

ਗਰਮ ਦੋਪਹਰ
ਛੋਟੀ ਸੀ ਲੜਕਿਯਾਂ ਪੰਥਾ ਝੁਲਾ ਰਹੀ
ਸੁਨਹਰੀ ਮਛਲਿਯੋਂ ਕੋ

ਗਰਮ ਦੁਪਹਿਰ
ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਪੱਖੀਆਂ ਝੱਲਣ
ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੱਛੀਆਂ ਨੂੰ

pouring water
just to hear sound
of rain

ਪਾਨੀ ਗਿਰਾ ਰਹਾ
ਕੇਵਲ ਸੁਨਣੇ ਕੇ ਲਿਏ
ਬਰਸ਼ਾ ਕੀ ਆਵਾਜ਼

ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਪਾਣੀ
ਸਿਰਫ਼ ਬਰਖਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਸੁਣਨ ਲਈ

red oleander
a new bride steps
into the morning light

लाल आलियेंडर
नई दुल्हन कदम रखती है
सुबह के प्रकाश में

ਲਾਲ ਕਨੇਰ
ਨਵੀਂ ਦੁਲਹਨ ਨੇ ਰੱਖੇ ਕਦਮ
ਸਵੇਰ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ

only one companion
up this mountain path
a royal-blue dragonfly

केवल एक ही साथी
इस पर्वतीय मार्ग पर
एक नीला व्याध पतंग

केवल एक साथी
इस पर्वतीय मार्ग पर
एक नीला व्याध पतंग

falling into the heat
of grassy fields
—August rain

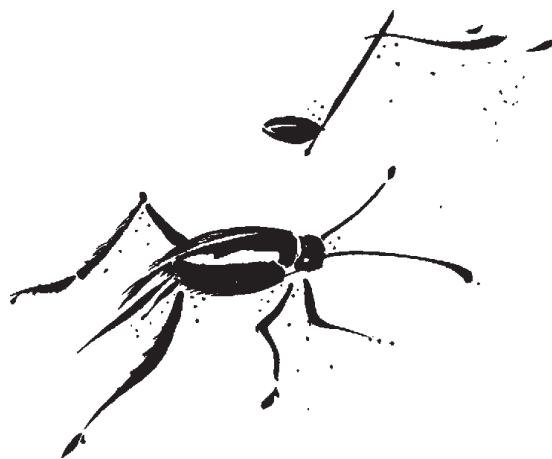
ਬਾਸ ਕਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ
ਗਰਮੀ ਮੈਂ ਗਿਰ ਰਹੀ
—ਅਗਸਤ ਦੀ ਕਥਾ

ਘਾਹ ਵਾਲੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ
ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਪੈ ਰਿਹਾ
—ਅਗਸਤ ਦਾ ਮੀਂਹ

after the storm
a dragonfly
pinned to the cactus

तुफान के बाद
एक व्याध पतंग
केकटस पर चिपका हुआ

झँझ पिछे
इक डरैगन-मँधी
बेहर-कंडे फसी पਈ

CRICKETS
Sing
to teach
the breeze

through
a leaking skylight
the full moon

ਟੂਟੇ ਹੁਏ ਰੋਸ਼ਨਦਾਜ
ਕੇ ਭੀਚ ਸੇ
ਪੂਰ੍ਣਿਮਾ

ਟੁੱਟੇ ਮੋਘੇ
ਵਿਚੋਂ ਚੌਂਦਾ
ਪੁਨਿਆਂ ਦਾ ਚੰਨ

with no one
to say goodbye to
he waves at everyone

जब कोई नहीं है
जिसे अलविदा कहे
वह सब को हाथ हिला रहा

ਜਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਖੇ ਅਲਵਿਦਾ
ਉਹ ਹੱਥ ਹਿਲਾਵੇ ਸਭ ਨੂੰ

travelers gone
the sound of the ferry
rocked by the sea

यात्री चले गये
समुद्र में झूलती
तरणी की आवाज

ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਚਲੇ ਗਏ
ਸਾਗਰ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਝੂਲਦੀ
ਬੇੜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

wake in a new land
water music
from swaying bamboo

ਨਵੀਂ ਜਗਹ ਪਰ ਤਠਾ
ਪਾਨੀ ਕਾ ਸੰਗੀਤ
ਝੂਲਦੇ ਬਾਂਸ ਸੇ

ਜਾਗਿਆ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼
ਜਲ ਦਾ ਸੰਗੀਤ
ਝੂਲਦੇ ਬਾਂਸ ਤੋਂ

a slight breeze
and the whole rice paddy
shimmers with dew

ਹਲਕਾ ਸਾ ਝੌਂਕਾ
ਔਰ ਪੂਰਾ ਧਾਨ ਕਾ ਖੇਤ
ਔਸ ਸੇ ਚਮਕਤਾ ਹੈ

ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਹਵਾ
ਖੇਤ ਸਮੁੱਚਾ ਧਾਨ ਦਾ
ਝਿਲਮਿਲ ਨਾਲ਼ ਤਰੇਲ

fragrance of rain
caught inside
a rusted bell

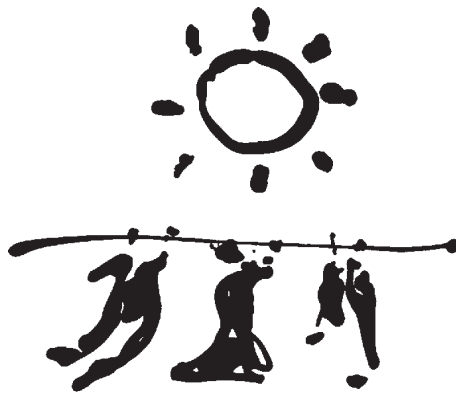
वर्षा की सुगन्ध
पकड़ी गई
जंग लगी घंटी में

ਮੀਂਹ ਦੀ ਮਹਿਕ
ਫੜੀ ਗਈ
ਜੰਗਾਲੀ ਘੰਟੀ ਵਿਚ

evening cool
the sound of ink
brushed across paper

ਸੰਘਾ ਕੀ ਸੀਤਲਤਾ
ਕਾਗਜ਼ ਪਰ ਫੇਰੀ ਗੜ੍ਹ
ਸ਼ਾਹੀ ਕੀ ਆਕਾਜ

ਸੰਘਿਆ ਦੀ ਸੀਤਲਤਾ
ਵਾਹੀ ਗਈ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ
ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼

Clothes Left
on the Line
all Week
just for Company

fire flowers
in emerald paddies
farm women wrapped in silk

ਅਗਿਨ ਫੂਲ
ਹਰੇ ਖਾਨ ਕੇ ਖੇਤ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਿ-ਮਹਿਲਾਏਂ ਰੇਸ਼ਮ ਮੇਂ ਲਿਪਟੀ ਹੁੰਦੀ

ਅਗਨ ਫੁੱਲ
ਹਰੀ ਜੀਰੀ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ
ਰੇਸ਼ਮ ਲਿਪਟੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਕੁੜੀਆਂ

for a topknot
Buddha wears
the morning star

जूड़े की जगह
बौद्ध ने पहना
सुबह का तारा

ਜੂੜੇ ਦੀ ਥਾਂ
ਬੁੱਧ ਦੇ ਸੀਸ
ਤਾਰਾ ਸਰਘੀ ਦਾ

sunrise
the slow creak of an oxcart
under streaks of army jets

सूर्योदय
एक बैलगाड़ी की धीमी चरचराहट
सेना के जेट की धारियों तले

ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲਾ
ਬੈਲ-ਗੱਡੇ ਦੀ ਚੀਂ ਚੀਂ
ਫੌਜੀ ਜੈਟਾਂ ਦੀਆਂ ਲੀਕਾਂ ਥੱਲੇ

the napping priest
his hand clenched
to the temple keys

ਝੱਥਤਾ ਹੁਆ ਸਾਖੂ
ਤਸਕੇ ਹਾਥ ਮੇਂ ਪਕੜੀ
ਮੰਦਿਰ ਕੀ ਚਾਕੀ

ਉੱਘ ਰਿਹਾ ਪੁਜਾਰੀ
ਹੱਥ 'ਚ ਘੁੱਟੀਆਂ
ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ

learning the trade
the child limps up for alms
and skips away.

अपना व्यवसाय सीखते
बच्चा भीख के लिये लंगड़ाता है
और फिर भाग लेता है

ਬੱਚਾ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਧੰਦਾ
ਲੰਗੜਾਕੇ ਮੰਗਣ ਆਇਆ ਭੀਖ
ਭੱਜ ਕੇ ਖਿਸਕ ਗਿਆ

the price
drawn in mid air
by the deaf tailor

ਕੀਮਤ
ਬਨਾ ਦੀ ਗੜ੍ਹਿ ਹਵਾ ਕੇ ਸਥਿ
ਬਹਰੇ ਦਰਜੀ ਨੇ

ਸਿਲਾਈ ਕੀਮਤ
ਹਵਾ 'ਚ ਲਿਖੀ
ਗੁੰਗੇ ਦਰਜੀ ਨੇ

sudden rain
an arc of lightening
on the farm girl's back

ਅਚਾਨਕ ਵਰਖਾ
ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਾਪ
ਕ੍ਰਿਸ਼ਿ-ਲੜਕੀ ਦੀ ਪੀਠ ਪਰ

ਅਚਾਨਕ ਬਰਖਾ
ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਾਪ
ਕਿਸਾਨ ਕੁੜੀ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ

amid dripping trees
a sleeping cow
giving off heat

टपकते पेड़ों के बीच
एक सोती गाय
गर्माई देती हुई

ਤਿਪਕ ਰਹੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚ
ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਗਾਂ
ਛੱਡ ਰਹੀ ਭਾਠਾਂ

twilight
the aging couple
feeding each other

ਸਾਂਝ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਬ੍ਰਹਮ ਜੋੜਾ
ਏਕ ਦੂਸਰੇ ਕੋ ਖਾਨਾ ਖਿਲਾ ਰਹਾ

ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ
ਬੁੱਢਾ ਜੋੜਾ ਏਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ
ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਰਿਹਾ

behind the wheel
of great liberation
a monkey smiles

विमुक्ति के
बड़े पहिये के पीछे से
एक बन्दर मुस्करा रहा

ਨਿਰਵਾਣ ਚੱਕਰ
ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਾ
ਬਾਂਦਰ ਮੁਸਕਾਵੇ

autumn sea
little girls nudging
into the packed ferry

ਪਤਝਰੀ ਸਮੁਦ੍ਰ
ਛੋਟੀ ਲੜਕੀਆਂ ਟਹੋਕਾ ਲਗਾ ਰਹੀਂ
ਭਰੀ ਹੁੰਦੀਂ ਟਰਾਈ ਮੇਂ

ਪਤਝੜੀ ਸਾਗਰ
ਨਿੱਕੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਘੁਸ ਰਹੀਆਂ
ਖਚਾਖਚ ਭਰੀ ਬੋੜੀ ਵਿਚ

all day
carrying the smell
of the fish lady's change

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤਰਾਓਂ
ਸਚਲੀ ਬੇਚਨੇ ਵਾਲੀ ਮਹਿਲਾ ਕੇ
ਪੈਸ਼ੋਂ ਕੀ ਦੁਗੰਥ

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਰਹੀ ਨਾਲ਼
ਮੱਛੀਆਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲ਼ੀ ਦੇ
ਪੈਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਦੁਰਗੰਥ

along the river
ripples of light
on the sleeping child

ਨਦੀ ਕੇ ਪਾਸ
ਸੀਤੇ ਹੁਏ ਬੱਚੇ ਪਰ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀ ਲਹਰੇਂ

ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ
ਸੁੱਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ
ਚਾਨਣ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ

Dusk
the verandah's warmth
as I take off my shoes

ਸਾਂਝ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਬਰਾਸਦੇ ਕੀ ਗਰਮਾਈ
ਜੈਸੇ ਮੈਂ ਜੂਤੇ ਤਾਰ ਲੇਤਾ ਹੂੰ

ਆਬਣ ਦਾ ਨੁਰਾ
ਵਰਾਂਡੇ ਦੀ ਨਿੱਘ
ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੈਂ ਜੋੜੇ ਲਾਹਾਂ

in the gardener's basket
weeded brambles
sending out blooms

माली की टोकरी में
छंटी हुई झाड़ियाँ
फूल देती हुईं

ਬਾਗਬਾਨ ਦੇ ਟੋਕਰੇ
ਪੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਝਾੜੀਆਂ
ਖਿੜ ਰਹੀਆਂ

night deepens
after I discover
the singer's blind eyes

ਰਾਤ ਗਹਰੀ ਹੁੰਦੀ
ਜਬ ਸੁਝੇ ਪਤਾ ਚਲਾ
ਗਾਯਕ ਕੀ ਅੰਧੀ ਅੱਖੋਂ ਕਾ

ਰਾਤ ਹਨੇਰੀ ਹੋਈ
ਜਦ ਮੈਂ ਜਾਣਿਆਂ
ਗਾਇਕ ਅੱਖੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ

on a bed of nails
the fakir lies down
to read the Financial Times

कीलों की शैय्या पर
फकीर लेट जाता है
फाइनेनशियल टाइम्स पढ़ने

ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ 'ਤੇ
ਸਾਧ ਪਿਆ ਪੜ੍ਹੇ
ਫਾਈਨੈਸ਼ਲ ਟਾਈਮਜ਼

the dying woman
her bed moved
next to the door

मृत्यु किनारे महिला
उसका बिस्तर हिला कर
दरवाजे के पास रख दिया

ਮਰਨ ਕਿਨਾਰੇ ਮਾਈ
ਮੰਜੀ ਉਹ ਦੀ ਚੁੱਕ ਕੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੇੜੇ ਡਾਹੀ

sign above a lock:
"Not To Be Opened
Without Key"

ਏਕ ਤਾਲੇ ਕੇ ਊਪਰ ਲਿਖਾ
“ਬਿਨਾ ਚਾਕੀ ਕੇ
ਖੋਲਨਾ ਸਨਾ ਹੈ”

ਤਾਲੇ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ
“ਚਾਬੀ ਬਿਨਾ
ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਣਾ”

in the hair
of the flower vendor
a plastic rose

फूल बेचने वाली
के बालों में
प्लास्टिक का एक गुलाब

ਫੁੱਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਦੇ
ਵਾਲਾਂ ਵਿਚ
ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਗੁਲਾਬ

through sheer cotton
so many colors
of sunlit skin

पतले सूत में से
कितने रंग
सूर्य से चमकते बदन के

पतले कपड़े वरिचें
किने सारे रंग
पुँप-लिलकके बदन के

evening light
through her veil
everything hidden revealed

ਸੰਘਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਤਸਕੇ ਪਦੇ ਮੇਂ ਛੁਪਾ
ਸਭ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹਾ

ਸੰਝ ਦਾ ਚਾਨਣ
ਘੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਦਿਸ ਰਿਹਾ
ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਕਾਇਆ ਉਸਦਾ

power cut
the halting call
of the pre-recorded muezzin

ਪਾਕਰ ਕਟ
ਟ੍ਰੀ-ਫ੍ਰੀ ਆਕਾਜ
ਮੁਲੇ ਕੀ ਰੇਕਾਰਡਿਡ ਬਾੱਗ ਕੀ

ਬਿਜਲੀ ਕੱਟ
ਅੱਧ ਵਿਚਾਲੇ ਰੁਕ ਗਈ
ਟੇਪ ਕੀਤੀ ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਬਾਂਗ

to the monk's chanting
a spider weaves
her diamond throne

ਮੁਨਿ ਕੇ ਸੰਤ੍ਰ ਪਫ਼ਨੇ ਧਰ
ਸਕੜੀ ਬੁਜ ਰਹੀ
ਅਪਨਾ ਫੀਰੇ ਕਾ ਸਿੰਹਾਸਨ

ਭਿਖਸ਼ੂ ਉਚਾਰੇ ਮੰਤਰ
ਮੱਕੜੀ ਬੁਣੇ ਅਪਣਾ
ਹੀਰਿਆਂ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਣ

the bramble gatherer
lifts her chin
to show the way

झाड़ियें इककट्ठी करने वाली
अपनी ठोड़ी उठा कर
मार्ग दर्शाती है

झिंरां 'कँठीआं करदी
ठोड़ी नाल़ इमारा करके
दँसण लँगी राह

pilgrims asleep
their begging bowls filled
with moon light

यात्री सो रहे
उनके भीख मांगने वाले कटोरे
भरे चांदनी से

यात्री सुँटे
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਸ਼ੇ
ਭਰੇ ਚਾਨਣੀ ਨਾਲ਼

through white haze
nameless mountains
washed with surf

ਝਕੇਤ ਖੁੰਘ ਕੇ ਕੀਚ
ਕੇਨਾਮ ਪਰੰਤ
ਸਮੁਦਰੀ ਲਹਰੀਂ ਸੇ ਧੁਲੇ

ਚਿੱਟੀ ਪੁੰਦ ਵਿਚਲੇ
ਨਾਮਹੀਣ ਪਰਬਤ
ਧੋਤੇ ਝੱਗ ਦੇ ਨਾਲ਼

pine smoke
the taste of it
in the innkeeper's tea

ਚੀਫ਼ ਕਾ ਖੁੱਆ
ਤਸਕਾ ਸ਼ਾਦ
ਸਰਾਯਕਾਲੇ ਕੀ ਚਾਯ ਮੇਂ

ਚੀੜ੍ਹ ਦਾ ਧੂਆਂ
ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਦ
ਸਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਚਾਹ 'ਚ

by candle light
a stranger in the bathhouse
– her perfect outline

ਕੰਦਿਲ ਕੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮੇਂ
ਸ਼ਨਾਨ ਘਰ ਮੇਂ ਏਕ ਅਜਨਬੀ
–ਤਸਕੀ ਪਰਿਪੂਰ੍ਣ ਰੇਖਾ

ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ
ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਵਿਚ ਅਜਨਬੀ
– ਉਸਦੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ

her eyes
the shortness of dusk
black to gold

ਤਸਕੀ ਅੱਖੋਂ
ਸਾਂਝ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਾ ਛੋਟਾਪਨ
ਕਾਲੇ ਸੇ ਸੁਨਹਰੀ

ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਢਲਦੀ ਸੰਧਿਆ
ਕਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਨਹਿਰੀ

stepping from her limo
the bride parts her veil
to answer her cell phone

ਲਿਮੋਜੀਨ ਸੇ ਤਰਰਤੇ ਹੁਏ
ਦੁਲਹਨ ਅਪਨਾ ਬੂੰਬਟ ਹਟਾ ਕਰ
ਸੇਲ ਫੋਨ ਕਾ ਤਜਰ ਦੇਤੀ ਹੈ

ਲਿਮੋਜੀਨ ਚੋਂ ਉਤਰਦਿਆਂ
ਦੁਲਹਨ ਨੇ ਘੁੰਡਾ ਹਟਾਇਆ
ਸੈੱਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ

above the priest
thumping his drum, a monkey
keeps time on his chest

पुजारी के ऊपर से
एक बन्दर ढोल की आवाज के साथ
अपनी छाती ठोक रहा

ਪੁਜਾਰੀ ਕੁੱਟੇ ਢੋਲ
ਬਾਂਦਰ ਉੱਤੇ ਛਾਤੀ ਪਿੱਟੇ
ਨਾਲ ਮਿਲਾਵੇ ਤਾਲ

summer heat
I spread both hands
on the cold marble altar

गर्मी का सेक
मैं दोनों हाथ ठंडे करता हूँ
संगमरमर की वेदिका पर

ਗਰਮੀ ਦਾ ਸੇਕ
ਮੈਂ ਫੈਲਾਏ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ
ਸੀਤ ਸੰਗਮਰਮਰ ਦੀ ਵੇਦੀ ਉੱਤੇ

after the loudmouths leave
the mynahs eat
their crumbs

शोर मचाने वालों के जाने के बाद
मैना खाती हैं
उनका आचूर्ण

चले गये बड़बोले
लँगरीयां चुगाने गटारों
डिँगियां भेरा-चोरा

ancient shards
turned up, ploughed under
by the farmer

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਠੀਕਰੇ
ਤਖਾਫ਼ੇ ਗਏ, ਜੋਤੇ ਗਏ
ਕਿਸਾਨ ਸੇ

ਪੁਰਾਤਨ ਠੀਕਰੀਆਂ
ਪੁੱਟੀਆਂ, ਦੱਬੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਹਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਕਿਸਾਨ ਤੋਂ

famous ruin
its walls now foundations
for the local village

ਮਸ਼ਹੂਰ ਖ਼ਾਨਦਾਨ
ਉਨਕੀ ਦੀਵਾਰੋਂ ਅੱਥ ਨੀਂਹ ਬਨੀਂ
ਸਥਾਨੀਯ ਗਾਓਂ ਕੀ

ਮਸ਼ਹੂਰ ਖ਼ਾਨਦਾਨ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਬਣੀਆਂ ਨੀਹਾਂ
ਹੁਣ ਸਥਾਨਕ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ

a raindrop
inside it another
has fallen

वर्षा की एक बूंद
उसके अन्दर एक और
गिर गई

ਇਕ ਬੂੰਦ.
ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ
ਆ ਮਿਲੀ

no Backward
no forward
in the pouring
Rain

among the ruins
of the bombed temple
Shiva's dancing legs

ਜहाँ ਬੌਂਬ ਗਿਰੇ ਥੇ
ਮੰਦਿਰ ਕੇ ਖੰਡਹਰੀਂ ਬੀਚ
ਸ਼ਿਵਜੀ ਕੀ ਨਾਚਤੀ ਟਾਂਗੇ

ਬੰਬ-ਢਾਹੇ ਮੰਦਰ ਦੇ
ਖੰਡਰ ਵਿਚ
ਸ਼ਿਵ ਦੀਆਂ ਨੱਚਦੀਆਂ ਟੰਗਾਂ

from a house
facing the death camp
a mother's lullaby

ਫੇਥ ਕੈਂਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਕੇ
ਏਕ ਘਰ ਸੇ
ਮਾਂ ਕੀ ਲੋਰੀ

ਡੈੱਥ ਕੈਂਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ
ਇਕ ਘਰ ਚੋਂ
ਮਾਂ ਦੀ ਲੋਰੀ

long before
the boats arrive
scent of fresh catch

ਜਾਵੋਂ ਕੇ ਆਨੇ ਸੇ
ਬਹੁਤ ਪਹਲੇ
ਤਾਜ਼ੀ ਸਭਲੀ ਕੀ ਗੰਥ

ਕਿਸਤੀਆਂ ਮੁੜਨ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੇ
ਫੜੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੰਧ

market day
on the prettiest woman
the biggest knife

ਮੰਡੀ ਕਾ ਦਿਨ
ਸਭਸੇ ਸੁਨਦਰ ਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਥਾਸੀ
ਸਭਸੇ ਭਡੀ ਲੁਰੀ

ਮੰਡੀ ਦੇ ਦਿਨ
ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ ਔਰਤ ਕੋਲ
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਚਾਕੂ

for an appetizer
the fire-eater orders
a bowl of ice

ਖੁਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਲਿਯੇ
ਆਗ-ਖਾਣੇ ਵਾਲਾ ਸੰਗਵਾਤਾ ਹੈ
ਬਰਫ਼ ਦਾ ਕਟੋਰਾ

ਭੁੱਖ ਵਧਾਉਣ ਲਈ
ਅੱਗ-ਖਾਣੇ ਨੇ ਮੰਗਿਆ
ਕੋਲਾ ਬਰਫ਼ ਦਾ

on the temple steps
the saddhu lays down his trident
to answer his mobile

मंदिर की सीढ़ियों पर
साधू अपना त्रिशूल रखकर
मोबाइल पर बात करता है

ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤੇ
ਸਾਧੂ ਅਪਣਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਰੱਖਕੇ
ਕਰੇ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਗੱਲਾਂ

in the arms of the goddess
boys untangling
their kites

ਦੇਵੀ ਕੀ ਭਾਹੀਂ ਸੇਂ
ਲਫ਼ਕੇ ਸੁਲਝਾ ਰਹੇ
ਅਪਨੀ ਪਤੰਗੇ

ਦੇਵੀ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚ
ਮੁੰਡੇ ਸੁਲਝਾ ਰਹੇ
ਅਪਣੇ ਪਤੰਗ

thunder clap
from the flame's edge
wax rolls onto the altar

ਮੇਥ ਗਰਜਨ
ਲੈ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੇ
ਮੋਮ ਕੇਦੀ ਪਰ ਗਿਰ ਜਾਤੀ ਹੈ

ਬੱਦਲ ਗਰਜੇ
ਜਗਦੀ ਜੋਤ 'ਚੋਂ
ਮੋਮ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਵੇਦੀ 'ਤੇ

evening prayer
the sacred flame brightens
with dying moths

संध्या की आरती
शुभ लौ प्रकाशमान हुई
मरते पतंगों से

ਸੰਧਿਆ ਦੀ ਆਰਤੀ
ਜੋਤ ਹੋਰ ਰੌਸ਼ਨਾਈ
ਜਲਦੇ ਭੰਬਟਾਂ ਨਾਲ਼

side by side
on the prayer step
the lama's shoes & mine

साथ-साथ
पूजा स्थल की सीढ़ी पर
एक लामा के जूते और मेरे

ਪੂਜਾ-ਘਰ ਦੇ ਦੁਆਰ
ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਏ
ਲਾਮੇ ਦੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਜੁੱਤੇ

my whole face
in the tiny green eye
of a temple fly

ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਚੇਹਰਾ
ਤਸਕੀ ਛੋਟੀ ਹਰੀ ਆਂਖ ਮੇਂ
ਮੰਦਿਰ ਕੀ ਸਕਥੀ

ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਚਿਹਰਾ
ਮੰਦਰ ਦੀ ਮੱਖੀ ਦੀ
ਨਿੱਕੀ ਹਰੀ ਅੱਖ ਵਿਚ

fallen leaves
the abbot sweeps
around them

गिरे हुए पत्ते
योगी उसके आस-पास
सफाई करता है

ਝੜੇ ਪੱਤੇ
ਝਾੜੂ ਮਾਰੇ ਮੱਠ-ਸੁਆਮੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲੇ ਦੀ

after the ceremony
the Brahmin's offering
gobbled by ducks

उत्सव के बाद
ब्राह्मण की भेंट
बत्तखों ने निगल ली

ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਪਿਛੋਂ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਭੇਟਾ
ਛਕ ਗਈਆਂ ਬੱਤਖਾਂ

at the sweets booth
a man with a swollen tooth
takes my change

ਮਿਠਾਈ ਕੇ ਭੂਥ ਪਰ
ਸੂਜੇ ਹੁਏ ਜਕੜੇ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤ
ਮੇਰੇ ਸੇ ਪੈਸੇ ਲੇਤਾ ਹੈ

ਮਿਠਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ
ਸੁੱਜੇ ਦੰਦਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੇ
ਫੜੀ ਮੇਰੀ ਭਾਨ

entering the brambles
mind set straight
on a crooked path

ਕਾँਟੋਂ ਮੇਂ ਘੁਸਕਰ
ਮਨ ਬਿਲਕੁਲ ਸੀਧਾ ਟਿਕਾ
ਟੇਢੇ ਮਾਰਗ ਪਰ

ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਵੜਦਿਆਂ
ਮਨ ਟਿਕਾਇਆ ਸਿੱਧਾ
ਬਿਖੜੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ

hill trail child
swinging a bucket
in and out of the mist

ਪਰਕੀਯ ਰਾਹ ਕਾ ਬਚਕਾ
ਕਾਲਟੀ ਬੁਸਾ ਰਹਾ
ਧੁੱਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਾਹਰ

ਪਹਾੜੀ ਪਗਡੰਡੀ 'ਤੇ ਬੱਚਾ
ਘੁਮਾ ਰਿਹਾ ਬਾਲਟੀ
ਧੁੰਦ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ

after the rain
bomb craters filled
with stars

वर्षा के बाद
बम के गड्ढे भर गये
तारों से

ਬਰਖਾ ਪਿਛੋਂ
ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਟੋਏ
ਭਰੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ਼

300,000 years into it
and human folly
still with us

ਤੀਨ ਲਾਖ ਵਰ੍ਹੇ ਸੇ
ਮਾਨਵੀਯ ਸੂਰ੍ਖਿਤਾ
ਅਖੀ ਖੀ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ

ਲੰਘੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਸਾਲ
ਆਦਮੀ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ
ਅੱਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ

ancestor's graves
their tangled vines
blossoming

ਪੂਰਵਜ਼ੋਂ ਕੀ ਕਬਰੋਂ
ਜੁਡੀਂ
ਤਲਝੀ ਹੁਏਂ ਬੇਲੋਂ ਸੇ

ਪਿਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ
ਉਲਝੀਆਂ ਵੇਲਾਂ ਨੂੰ
ਸੱਜਰੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ

over the hero's shrine
a waning moon
rides the mist

वीर की समाधि पर
धुँध पर सवार
ढलता चंद्रमा

ਯੋਧੇ ਦੀ ਸਮਾਧ ਉੱਤੇ
ਧੁੰਦ 'ਤੇ ਅਸਵਾਰ
ਢਲਦਾ ਚੰਦਰਮਾ

the sadhu
covers himself in ash
and puts on his Rolex

ਸਾਧੂ
ਅਪਨੇ ਕੀ ਰਾਖ ਸੇ ਫਕਕਰ
ਅਪਨੀ ਰੋਲੇਕਸ ਘੜੀ ਪਹਨ ਲੇਤਾ ਹੈ

ਸਾਧੂ ਨੇ
ਰਾਖ ਮਲੀ
ਤੇ ਬੰਨ੍ਹਲੀ ਰੋਲੈਕਸ ਘੜੀ

gently raising his sleeve
a child shows his parents
the sleeping dragonfly

ਅਪਨੀ ਆਸਤੀਨ ਹਲਕੇ ਸੇ ਤਠਾ
ਏਕ ਬਚਚਾ ਅਪਨੇ ਸਾਠ ਬਾਪ ਕੋ
ਦਿਖਾ ਰਹਾ ਸੋਯਾ ਵਯਾਥ ਪਤੰਗ

ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਚੁੱਕ ਆਸਤੀਨ
ਬੱਚਾ ਵਿਖਾਵੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ
ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਡਰੈਗਨ ਮੱਖੀ

after framing Ho Chi Minh
the carpenter naps
under Buddha

ਹੋ ਚਿ ਮਿਨ੍ਹ ਕਾ ਫ਼ਰੇਮ ਬਨਾ ਕਰ
ਤਰਖਾਨ ਸੋ ਗਯਾ
ਭੌਫ਼ ਕੇ ਨੀਚੇ

ਹੋ ਚੀ ਮਿਨ੍ਹ ਦਾ ਫ਼ਰੇਮ ਬਣਾਕੇ
ਮਿਸਤਰੀ ਸੁੱਤਾ
ਬੁੱਧ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ

before giving his blessing
the swami asks
for a cigarette

ਅਪਨਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇਣੇ ਸੇ ਪਹਲੇ
ਸਵਾਮੀ ਸਾੱਗਤਾ ਹੈ
ਏਕ ਸਿਗਰੇਟ

ਅਸੀਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਸਵਾਮੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ
ਇਕ ਸਿਗਰਟ

in the hand
of the medicine man
plastic arrows

दवाई बेचने वाले
के हाथ में
प्लास्टिक के तीर

ਦਵਾਈ ਬੇਚਣ ਵਾਲੇ ਦੇ
ਹੱਥ ਵਿਚ
ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਤੀਰ

a steady gaze
from the farmer's daughter
sharpening her knife

ਏਕਟਕੀ ਲਗਾਓਂ
ਕਿਸਾਨ ਕੀ ਕੋਟੀ
ਚਾਕੂ ਤੇਜ ਕਰਤੇ ਹੁਏ

ਇਕ ਟੱਕ ਤੱਕਣਾ
ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਧੀ ਦਾ
ਚਾਕੂ ਲਾਉਂਦਿਆਂ

village stream:
a boy washing his motorbike
a girl, her water buffalo

गांव का नाला:
एक लड़का धो रहा मोटरसाइकल
एक लड़की, अपनी भैंस

ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਨਦੀ:
ਮੁੰਡਾ ਧੋਵੇ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ
ਕੁੜੀ ਨੁਹਾਵੇ ਮੱਝ

helped into her dress
the naked child raises her arms
to the setting sun

ਨੰਗੀ ਬੱਚੀ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਦੀ ਹੁਣ
ਅਪਣੀ ਬਾਹਾਂ ਤੋੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ
ਫੁੱਕਦੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਓਰ

ਕੱਪੜੇ ਪਵਾਉਣ ਲੱਗੀ
ਨੰਗੀ ਬੱਚੀ ਨੇ ਬਾਹਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ
ਫੁੱਕਦੀ ਸੂਰਜ ਵੱਲ

happily riding
the monk's bald head
an autumn fly

ਖੁਸ਼ੀ ਸੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਰਹੀ
ਮੁਨਿ ਕੇ ਗੰਜੇ ਸਿਰ ਪਰ
ਪਤਝੜ ਦੀ ਮਕਖੀ

ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ ਕਰੇ ਸਵਾਰੀ
ਭਿਖਸ਼ੂ ਦੇ ਗੰਜੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ
ਪਤਝੜ ਦੀ ਮੱਖੀ

crowded ferry
sitting on each other's laps
suddenly no caste

भरी हुई तरणी
एक दूसरे की गोद में बैठे
कोई जात-पात नहीं

ਬੇੜੀ ਦੇ ਵਿਚ ਭੀੜ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚ ਬੈਠੇ
ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨਾ ਕੋਈ

the young beggar's eyes
clouded with hope
centuries old

तरुण भिखारी की आँखें
धुँधली आशाओं से भरीं
सदियों पुरानी

ਨਿੱਕੇ ਮੰਗਤੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ
ਧੁੰਦਲੀ ਆਸ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ

on the temple steps
a child brings her kitten's paws
together in prayer

ਮੰਦਿਰ ਕੀ ਸੀੜੀ ਧਰ
ਏਕ ਬਚੀ ਅਪਨੀ ਬਿਲਲੀ ਕੇ ਪੈਰ
ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੇਂ ਜੋੜ ਰਹੀ

ਮੰਦਰ ਦੀ ਸੀੜੀ 'ਤੇ ਬੱਚਾ
ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਲਈ ਜੋੜ ਰਿਹਾ
ਅਪਣੇ ਬਲੁੰਗੜੇ ਦੇ ਪੰਜੇ

sidewalk shrine
among the marigolds
the priest's portable TV

रास्ते का पूजास्थल
गेंदों के बीच
पुजारी का पोर्टबल टी वी

साइडवाक दा पूजास्थल
गेंदों के बीच
पुजारी दा चॉकलट टी वी

all that Buddha
rebelled against
still in place

वह सब कुछ
जिसके विरुद्ध बौद्ध थे
अभी भी यहीं है

ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ
ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ ਬੁੱਧ
ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ

at separate tables
the angry couple
argues on cell phones

अलग अलग मेजों से
एक गुस्से में जोड़ा
सेल फोन पर बहस रहा

ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਮੇਜ 'ਤੇ
ਗੁੱਸੇ ਹੋਇਆ ਜੋੜਾ
ਸੈੱਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਝਗੜੇ

morning fog
the gong's music
suspended

सुबह की धुँध
घंटे का गीत
लटका हुआ

सँवरे पँद
टँल सी गुँन
लटकसी

between the sound
of the sea
a brass band

ਸਮੁਦ੍ਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਕੇ ਭੀਚ
ਏਕ ਬ੍ਰਾਸ ਕਾ ਭਾਜਾ

ਸਾਗਰ ਦੀ
ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ
ਇਕ ਬੈਂਡ ਬਾਜਾ

a butterfly
goes one child to another
in a paper cup

एक तितली
एक से दूसरे बच्चे तक जा रही
कागज के कप में

ਇਕ ਤਿਤਲੀ ਜਾ ਰਹੀ
ਇਕ ਬੱਚੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤਕ
ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਕੱਪ ਵਿਚ

morning chill
every haystack leans
to the sun

सुबह की ठंड
सभी घास के चट्टे झुक रहे
सूर्य की ओर

ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਰਦੀ
ਸਾਰੇ ਘਾਹ-ਮੁਹਾਰੇ
ਝੁਕੇ ਸੂਰਜ ਵੱਲ

in the rain
a man uses his umbrella
for a cane

वर्षा में
एक व्यक्ति अपना छाता
सोटी की तरह इस्तेमाल कर रहा

ਮੀਂਹ ਵਿਚ
ਇਕ ਬੰਦਾ ਅਪਣੀ ਛਤਰੀ
ਸੋਟੀ ਵਾਂਗਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ

shining bright
between the nettles
evening's first star

खूब चमक रहा
काँटों के बीच से
संध्या का पहला तारा

उज्ज लिमकदा
बिँहूँ घुटी विँचसी
मंझ दा पहिला तारा

from fallen
petals, fragrance
rising

ਗਿਰੀ ਹੁੜ੍ਹ
ਪੰਖੁੜ੍ਹਿਯੋਂ ਸੇ ਸੁਗੰਧ
ਤਠ ਰਹੀ

ਗਿਰੀਆਂ
ਪੰਖੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਖੁਸ਼ਬੂ
ਉੱਠ ਰਹੀ

autumn dusk
a bobbing branch
where the crow has flown

ਪਤਝਰ ਕਾ ਸਾਂਘ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
ਏਕ ਝੁਲਤੀ ਟਹਨੀ
ਜਹਾँ ਸੇ ਕੌਆ ਤੜ ਗਯਾ

ਪਤਝੜ ਸੰਧਿਆ
ਇਕ ਟਹਿਣੀ ਝੁਲਦੀ
ਜਿਸ ਤੋਂ ਉੜਿਆ ਕਾਂ

last night
a house full of people
tonight the moon

ਕਲ ਰਾਤ
ਘਰ ਖਰਾ ਥਾ ਲੋਗੋਂ ਸੇ
ਅੱਜ ਰਾਤ ਚੰਦਰਮਾ ਸੇ

ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਸੀ
ਘਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ
ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ ਚੰਨ ਨਾਲ

instead of her hand
he receives
the falling leaves

उसके हाथ की जगह
उसे मिलते हैं
गिरते पत्ते

ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਦੀ ਥਾਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ
ਝੜਦੇ ਪੱਤੇ

full moon
savouring it with
an empty belly

ਪੂਰਨ ਚੰਦ੍ਰਮਾ
ਚਖ ਰਹਾ ਤਸੇ
ਭ੍ਰੁੱਖੇ ਪੇਟ

ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਚੰਨ
ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੁਆਦ
ਭੁੱਖੇ ਢਿੱਡ

while I sleep
mice steal
the pillow feathers

जब मैं सो जाता हूँ
चूहे चोरी कर लेते हैं
तकिये के पर

ਜਦ ਮੈਂ ਸੁੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ
ਚੂਹੇ ਚੋਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ
ਸਿਰਹਾਣੇ ਦੀ ਖੰਭ

before dawn
two lamps burning :
baker's and poet's

प्रत्यूष काल
दो दीपक जल रहे:
डबलरोटी बनाने वाले का और कवि का

ਪਰਭਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਦੋ ਦੀਵੇ ਜਗ ਰਹੇ:
ਨਾਨਵਾਈ ਤੇ ਕਵੀ ਦਾ

morning fog
hides the holiday couple
but not their argument

ਸੁਬਹ ਕੀ ਖੁੱਬ ਨੇ
ਲੁਟੀ ਪਰ ਆਏ ਜੋੜੇ ਕੋ ਲੁਪਾ ਦਿਆ
ਪਰ ਤਨਕੀ ਲੜਾਈ ਕੋ ਨਹੀਂ

ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੁੰਦ ਨੇ
ਛੁਪਾਇਆ ਛੁੱਟੀ ਮਨਾਉਂਦਾ ਜੋੜਾ
ਪਰ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ

passing shower
words from a dream
swept off with the breeze

ਗੁਜਰੀ ਕਰੀ
ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ
ਤੜਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਵਾ ਮੇਂ

ਪਿਆ ਛਰਾਟਾ
ਸੁਪਨੇ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਬਦ
ਉੱਡਗੇ ਬੁੱਲੇ ਨਾਲ

on the pallbearer's feet
the dead man's
shoes

कफन थामने वाले के पैरों पर
मुर्दे के
जूते

ਮੋਢਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ
ਮੋਢੇ ਬੰਦੇ ਦੀ
ਜੁੱਤੀ

old age
he begins to notice
every cremation tower

ਬੁਢਾਪਾ
ਕਹ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਨੇ ਲਗਾ ਹੈ
ਹਰ ਦਾਹ-ਭੱਟੀ ਦੁਗਂ ਪਰ

ਬੁਢਾਪਾ
ਹੁਣ ਉਹ ਵੇਖੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ
ਹਰ ਦਾਹ-ਭੱਟੀ ਦੀ ਚਿਮਨੀ

wine stains
where he's supposed to sign
– final draft of the will

ਸ਼ਰਾਬ ਕੇ ਖਛੇ
ਜਹਾँ ਸਹੀ ਕਰਨੀ ਥੀ
– ਕਸੀਯਤਨਾਮੇ ਕੀ ਆਖਿਰੀ ਕਾੱਪੀ ਪਰ

ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਦਾਗ਼
ਦਸਖਤਾਂ ਦੀ ਥਾਂ
– ਵਸੀਅਤਨਾਮੇ ਦੀ ਆਖਰੀ ਕਾਪੀ

changing lanes
he discovers his reading glasses
on the hood

ਲੇਨ ਬਦਲਦੇ ਹੁਏ
ਏਹਸਾਸ ਹੁਆ ਕਿ ਪਢਨੇ ਵਾਲਾ ਚੜ੍ਹਮਾ
ਹੁਡ ਪਰ ਹੈ

ਲੇਨ ਬਦਲਣ ਵੇਲੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਹਿਸਾਸ
ਐਨਕ ਰਹਿਗੀ ਹੁੱਡ 'ਤੇ

now that she's gone
everything I wanted to say
comes back

ਅਬ ਜਬ ਵਹ ਚਲੀ ਗਈ
ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਝੇ ਕਹਨਾ ਥਾ
ਲੈਟ ਆਯਾ

ਜਦ ਹੁਣ ਉਹ ਚਲੀ ਗਈ
ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਵੇ ਯਾਦ

awakened from
an afternoon nap
by a passing cloud

ਦੋਪਹਰ ਕੀ ਨਿਦਰਾ ਸੇ
ਤਠਾ ਦਿਯਾ
ਏਕ ਗੁਜਰਤੇ ਬਾਦਲ ਨੇ

ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਨੀਂਦ
'ਚੋਂ ਜਗਾਇਆ
ਲੰਘਦੇ ਬੱਦਲ ਨੇ

reciting her vows
the bride's shape
through her gown

ਸ਼ਾਪਥ ਲੇਠੇ ਹੁਏ
ਦੁਲਹਨ ਕਾ ਆਕਾਰ
ਤਸਕੇ ਗਾਤਨ ਮੇਂ ਸੇ

ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰ ਰਹੀ
ਦੁਲਹਨ ਦੀ ਡੀਲ-ਡੌਲ
ਉਸ ਦੇ ਗਾਊਨ 'ਚੋਂ

over the bedroom chair
her nightgown
still warm

ਬੈਡਰੂਮ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਧਰ
ਤਸਕਾ ਨਾਇਟਗਾਓਨ
ਅਖੀ ਖੀ ਗਰਮ

ਬੈਡਰੂਮ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ
ਉਸ ਦਾ ਨਾਈਟ ਗਾਊਨ
ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਿੱਘਾ

in the wind
a man without a hat
holds his head

ਹਵਾ ਮੇਂ
ਬਿਨਾ ਟੋਪੀ ਕੇ ਏਕ ਆਦਮੀ
ਅਪਨਾ ਸਿਰ ਪਕੜੇ ਫੁਏ

ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਵਿਚ
ਬਿਨ-ਟੋਪੀ ਬੰਦੇ ਨੇ
ਫੜਿਆ ਅਪਣਾ ਸਿਰ

after the rain
mountains far north
right here

वर्षा के बाद
उत्तर के दूरस्त पहाड़
यहीं पर

ਬਰਖਾ ਪਿਛੋਂ
ਉੱਤਰ ਦੇ ਦੂਰ ਪਰਬਤ
ਲੱਗਣ ਏਥੇ

moonless night
without shadows
the way much easier

अंधेरी रात
बिना परछाईयों के
मार्ग सरल हो जाता है

ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੀ ਰਾਤ
ਬਿਨ ਪਰਛਾਵੇਂ
ਮਾਰਗ ਚੱਲਣਾ ਸੌਖਾ

"come back"
calls the hermit
"you forgot your footprint"

“ਕਾਪਿਸ ਆਓ”
ਬੁਲਾਤਾ ਹੈ ਯਤਿ
“ਤੁਸ ਅਪਨੇ ਪਦ ਚਿਨ੍ਹ ਖੂਲ ਗਏ”

“ਵਾਪਿਸ ਆਓ”
ਸਨਿਆਸੀ ਨੇ ਮਾਰੀ 'ਵਾਜ਼
“ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਏਂ”

old monk
pruning plums
– my father's thin arms

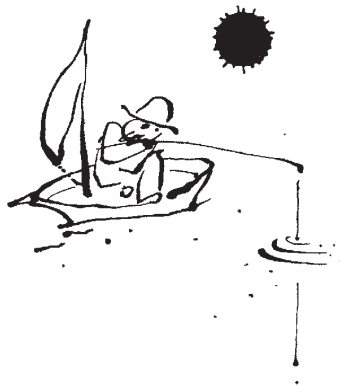
वृद्ध योगी
आलूचे काट-छाँट रहा
– मेरे पिता की पतली बाजूएँ

ਵਿਰਧ ਭਿਖਸ਼ੂ
ਅਲੂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛਾਂਗ ਰਿਹਾ
– ਬਾਪੂ ਦੀਆਂ ਪਤਲੀਆਂ ਬਾਹਾਂ

another breath
staff in hand
wind in pines

एक और श्वास
हाथ में सोटी
चीढ़ के पेड़ों में हवा

ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਹ
ਹੱਥ 'ਚ ਡੰਡਾ
ਚੀੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਵਾ

At Sea, no word
for the Deepness
the line
goes Down
forever

perfectly empty sky
but he fills it
talking to himself

ਪੂਰਨਤ: ਖਾਲੀ ਆਕਾਸ਼
ਪਰ ਵਹ ਭਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ
ਅਪਨੇ ਆਪ ਸੇ ਬਾਤੋਂ ਕਰਕੇ

ਪੂਰਾ ਅੰਬਰ ਸੱਖਣਾ
ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ
ਖੁਦ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ

so cold
naming the stars
to keep warm

ਕਿਤਨੀ ਠੰਡ
ਤਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇ ਰਹਾ
ਅਪਨੇ ਕੋ ਗਰਮ ਰਖਨੇ ਕੇ ਲਿਏ

ਐਨੀ ਜਿਆਦਾ ਠੰਡ
ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ
ਨਿੱਘਾ ਰਹਿਣ ਲਈ

roaring fire
alone with it
this snowy eve

ਤੇਜ਼ ਅਗਿਨ
ਏਕਾਕੀ ਤਸਕੇ ਸਾਥ
ਝਸ ਕਫ਼ਰੀਨੀ ਸੰਘਯਾ ਮੇਂ

ਮਘਦੀ ਅੱਗ
'ਕੱਲਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ਼
ਏਸ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਸ਼ਾਮ

after everyone leaves
I sit alone watching
the winter sea

सब के जाने के बाद
मैं एकाकी बैठ देख रहा
शीतकाल का समुद्र

ਸਭ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ
ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਵੇਖਾਂ
ਸਰਦ ਸਮੁੰਦਰ

now he knows what
those old-timers on the bench
talk about

ਅਬ ਤਸੇ ਪਤਾ ਚਲਾ
ਵਹ ਬੁਜੁਰਗ ਬੇਨਚ ਪਰ
ਕਯਾ ਭਾਤੋਂ ਕਰਤੇ ਹੈਂ

ਹੁਣ ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ
ਬਾਬੇ ਬੈਠੇ ਬੈਂਚ 'ਤੇ
ਕੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਗੱਲਾਂ

so broke
size up the porch
for firewood

इतना निर्धन
सोच रहा पोर्च के फट्टे
जलाने के लिये

ਐਨਾਂ ਹੱਥ ਤੰਗ
ਸੋਚੇ ਪੋਰਚ ਦਾ
ਬਾਲਣ ਬਣਾਉਣਾ

daughter and son grown
their rooms filled
with moonlight

ਭੇਟੀ ਭੇਟਾ ਭੜੇ ਹੋ ਗਏ
ਤਨਕੇ ਕਮਰੇ ਖਰ ਗਏ
ਚਾਂਦਨੀ ਸੇ

ਧੀ ਪੁੱਤਰ ਹੋਗੇ ਵੱਡੇ
ਕਮਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਭਰੇ ਚਾਨਣੀ ਨਾਲ਼

comet viewing
he makes a list of where
to scatter his ashes

ਪੁੱਛਤਾਰਾ ਦੇਖਤੇ
ਸੂਚਿ ਬਨਾ ਰਹਾ
ਕਿ ਅਸਥਿਯਾँ ਕਹਾँ ਬਹਾਨੀ ਹੈਂ

ਧੂਮਕੇਤੂ ਵੇਖਦਿਆਂ
ਸੂਚੀ ਰਿਹਾ ਬਣਾ ਕਿ ਕਿੱਥੇ
ਉਸਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿਲਾਰੇ ਜਾਣ

instead of friends
he visits
another mountain

ਸਿਤ੍ਰੋਂ ਕੀ ਜਗਹ
ਵਹ ਸਿਲਗਾ ਹੈ
ਏਕ ਔਰ ਪਰਬਤ ਸੇ

ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ
ਉਹ ਮਿਲਣ ਗਿਆ
ਇਕ ਹੋਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ

every inch
of the way
in leaking boots

मार्ग का
हर इंच
टपकते जूतों में

पैंडे सा
गर छिच
टूटे घूटां 'च

in darkness
water finds its way
through stone

ਅੰਧੇਰੇ ਮੇਂ
ਪਾਨੀ ਅਪਨਾ ਮਾਰਗ ਨਿਕਾਲ ਲੇਤਾ ਹੈ
ਪਥਰ ਮੇਂ ਸੇ

ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ
ਪਾਣੀ ਨੇ ਪੱਥਰ 'ਚੋਂ
ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ ਰਾਹ

all night
listening to the mountain
become water

ਸਾਰੀ ਰਾਤ
ਸੁਨਤਾ ਰਹਾ ਪਰ੍ਵਤ ਕੋ
ਪਾਨੀ ਬਨਤੇ

ਸਾਰੀ ਰਾਤ
ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰਬਤ ਨੂੰ
ਪਾਣੀ ਬਣਦਾ

six-degree morning
before opening his mail
he warms it in the sun

ਛਹ ਡਿਗਰੀ ਸੁਬਹ
ਪਤਰ ਖੋਲਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ
ਤਸੇ ਖੂਪ ਮੇਂ ਗਰਮ ਕਰ ਰਹਾ

ਛੇ-ਡਿਗਰੀ ਸਵੇਰ
ਚਿੱਠੀ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਪਹਿਲਾਂ
ਕਰੇ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਨਿੱਘੀਆਂ

all these grey hairs
now maybe people
will believe me?

ਯਹ ਸਾਰੇ ਸਲੇਟੀ ਬਾਲ
ਅਬ ਸ਼ਾਯਦ ਲੋਗ
ਮੁੜ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੇਂਗੇਂ?

ਇਹ ਸਾਰੇ ਧੌਲੇ ਵਾਲ਼
ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਲੋਕ
ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਗੇ ?

solitude
cleaning things
I've already cleaned

एकांत
फिर साफ कर रहा
वही चीजें जो साफ कर चुका था

ਇਕੱਲ
ਫੇਰ ਸਾਫ਼ ਕਰਾਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਤੀਆਂ ਸਾਫ਼

one man one fire
snow falling
all day

ਏਕ ਵਯਕਿਤ ਏਕ ਅਗਿਨ
ਸਾਰਾ ਦਿਨ
ਗਿਰਤੀ ਬਫੰ

ਇਕ ਬੰਦਾ ਇਕ ਅੱਗ
ਬਰਫ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ
ਸਾਰਾ ਦਿਨ

old journeys
river stones polished
by shifting currents

ਪੁਰਾਨੀ ਯਾਤਰਾਏਂ
ਨਦੀ ਕੇ ਪਥਰ ਚਮਕਾਏ ਗਏ
ਖਿਸਕਤੀ ਲਹਰੋਂ ਸੇ

ਪੁਰਾਣੇ ਸਫਰ
ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੱਥਰ ਲਿਸ਼ਕਾਏ
ਬਦਲਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ

OLD JOURNEYS
~ RIVER STONES
POLISHED BY
SHIFTING CURRENTS

path unfinished
letters unopened
the tea pot boils

ਸਾਗ ਨਹੀਂ ਬਨਾ
ਪਤਰ ਨਹੀਂ ਖੁਲੇ
ਕੇਤਲੀ ਤਬਲ ਰਹੀ ਹੈ

ਅਧੂਰਾ ਮਾਰਗ
ਅਣਖੋਲ੍ਹੇ ਖਤ
ਚਾਹਦਾਨੀ ਉੱਬਲਦੀ

now the fallen leaves
have buried the path
the trail is clear

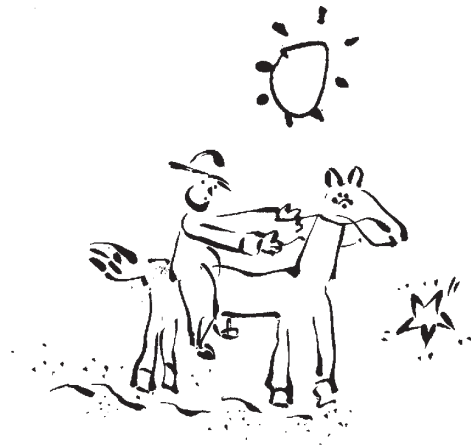
ਅਬ ਗਿਰੇ ਹੁਏ ਪੱਤੀਂ ਨੇ
ਮਾਰਗ ਫਕ ਦਿਯਾ ਹੈ
ਛੋਟਾ ਰਾਸ਼ਟਾ ਸਾਫ ਹੈ

ਹੁਣ ਝੜੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੇ
ਢਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮਾਰਗ
ਪਰ ਪਗਡੰਡੀ ਸਾਫ ਹੈ

around the bell
blue sky
ringing

ਬੰਟੇ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ
ਨੀਲਾ ਆਕਾਸ਼
ਗੂੰਜ ਰਹਾ

ਘੜਿਆਲ ਦੁਆਲੇ
ਨੀਲਾ ਅੰਬਰ
ਗੂੰਜ ਰਿਹਾ

farther I journey
CLOSER I am
to ones
Left Behind

Biography of John Brandi

John Brandi, poet, painter, essayist and haiku master, was born in Los Angeles in 1943. His parents were his first teachers, walking him into nature and encouraging him to draw and write what he saw and felt. After graduating from the University of California in 1965, he joined the Peace Corps to work with Andean farmers in their struggle for land rights and civil liberties. While living in South America he began publishing his poetry in hand-sewn, self-illustrated chapbooks which were eventually republished by small presses in the United States and abroad. After traveling overland from the Chilean archipelago to the Alaska tundra, and living in both Mexico and Alaska, Brandi finally settled in the American Southwest, his home for the past forty years.

As a poet, he owes much to America's west-coast Beat tradition. San Francisco Poet Laureate, Jack Hirschman, has said of Brandi: "He has been an open roader for much of his life and like his two great forbearers, Whitman and Neruda, has named the minute particulars, the details of his sojournings, infusing them with a whole gamut of feelings: compassionate, mischievous, loving and righteous.

It's what's made his poetry one of the solid bodies of work that's emerged from the North American West since the '60s."

As a haikai (haiku writer), John Brandi has been deeply influenced by the works of the Japanese haiku masters, whom he has been reading and studying since the 1960s. As a painter, he counts among his lineage the American poet-painters, Kenneth Patchen and Henry Miller, the Indian poet and painter, Rabindranath Tagore and the Russian painter and writer, Nicholas Roerich. His drawings, paintings, hand-colored journals, collages and haiga (haiku illustrations) have been exhibited throughout the United States, and included in magazines and journals such as *El Palacio*, the official magazine of the Palace of Governors Museum in Santa Fe, New Mexico; and the *Kyoto Journal*, an award-winning International periodical from Kyoto, Japan.

Author of three-dozen books of poetry, prose poems and essays, Brandi has given readings internationally. His work has been translated into Hindi, Punjabi, Italian and Spanish. Travels to Cuba, Vietnam, China and Mexico have informed much of his writing and political outlook. Stimulated by his father's travels to the subcontinent in the 1940s, Brandi has repeatedly visited India and has walked

the high altitudes of Nepal. In 1980 he was awarded a National Endowment for the Arts Fellowship for Poetry. A decade later, Pilgrims Books of India published three of his titles, including the haiku collection *Empty Moon, Belly Full*. In addition to his teaching honors, which include residencies in seven U.S. states, he has served as guide and lecturer for American university students studying in Mexico and Bali. In 2005 he co-edited *The Unswept Path: Contemporary American Haiku*. In 2008 he presented lectures on "The Haiku Journey: Basho to Kerouac," and on "Haiku: Walking the Contemporary Path" for the Palace of Governors Museum in Santa Fe, New Mexico. In 2009 he gave the keynote speech for the Haiku North America Conference in Ottawa, Canada.

John Brandi lives with his wife, poet Renée Gregorio, in El Rito, New Mexico, in a house of earth and hand-hewn timbers, where he writes, gardens, paints and records the details of his homelife and sojourns abroad. His recent books of longer poems include *Facing High Water* and *In What Disappears*. Among his notable haiku publications are *Weeding the Cosmos*, *One Cup and Another* and *Staff in Hand, Wind in Pines*.

Translator's Acknowledgements

First of all, I have an imperative obligation to Mr. John Brandi who has very graciously permitted me to render his haiku in Punjabi and allow those to be posted on blog

www.haikupunjabi.wordpress.com.

Response from Punjabi readers to his haiku has, admittedly, been enormously favourable, encouraging and inspiring to the degree that overwhelmed me to embark upon the present project of publishing it in a book form.

I must thank Dr. Angelee Deodhar for giving assent to my request to translate these haiku in Hindi. The final gratifying outcome of these efforts shall be unique tri-lingual book of haiku.

I owe my sincere gratitude to my friends, Navtej Bharati, Balraj Cheema, Ajmer Rode, Dr. Sukhpal Singh and Jagjit Sandhu, who constantly provided with a truly valuable guidance in the fine art of translation of haiku in Punjabi. Thanks also to co-editors of the blog Gurmeet Sandhu, Gurpreet and Jaswinder Singh for helping in selection of haiku and then in proof reading.

I am also thankful to the publisher Mr. Harish Jain, president of *Lokgeet Prakashan*, Chandigarh for bringing out this exquisite publication which appreciably is going to serve as guidepost for future works in the realm of Punjabi haiku.

Amarjit Sathi
17 October 2010